

Vera Katz

Univerzitet u Sarajevu, Institut za historiju
vera.katz@iis.unsa.ba

Aida Ramić

Univerzitet u Sarajevu, Institut za historiju
aida.licina@iis.unsa.ba

VELIKE POPLAVE U DOBOJU I OLOVU – PRIMJER IZ MAJA 1965. GODINE

„Kad
poplava prođe,
prilično je brzo zaborave svi
osim onih preko kojih je prešla“.¹

Apstrakt: U ovom radu se u obliku studije slučaja opisuje velika poplava u maju 1965. godine na primjeru Doboja i Olova, kao samo dio velikih poplava koje su tada zadesile istočne, centralne i sjeverne dijelove Bosne i Hercegovine, središnju Srbiju i Vojvodinu. Prema hronološkom principu prezentiranja događaja, predstavljeni su dramatični trenuci nadolaženja vodene stihije, zatim spašavanje ljudi i materijalnih dobara, primjeri solidarnosti s ugroženim stanovništvom, utvrđivanje materijalne štete i posljedica na društveni i ekonomski razvoj pogođenog područja, pružanje pomoći u saniranju posljedica te traženje rješenja za odbranu i zaštitu od velikih poplava.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, velika poplava, 1965, Doboje, Olovo, Zavidovići, Sarajevo, Zvornik, Maglaj, Orašje, rijeka Bosna, rijeka Krivaja, nasip, ekohistorija

Abstract: In this paper, in a form of case study, we described the great flood in May 1965 on the example of Doboj and Olovo, as only a part of the heavy floods

¹ Simo Klarić, Kad poplava prođe ... , *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6091, Sarajevo, 20. 5. 1965, 5.

that in that year afflicted eastern, central and northern parts of Bosnia and Herzegovina, central Serbia and Vojvodina. According to chronological principle of presentation of events, dramatic moments of the rush of the water elemental were presented, then rescuing people and property, examples of solidarity with the affected population, identification of material damage and result in social and economic development of the affected areas, as well as providing assistance in dealing with the consequences and finding solutions for the defense and protection of the great flood.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, the great flood, 1965, Doboju, Olovo, Zavidovici, Sarajevo, Zvornik, Maglaj, Orašje, Bosna River, the river Krivaja, mound, ecohistory

Uvod

Vremenske nepogode su samo jedan od primjera prirodnih nesreća koje s vremena na vrijeme pogode različita mjesta u svijetu, a danas, kako tvrde stručnjaci, sve se češće dešavaju zbog globalnih klimatskih promjena i negativnog ponašanja čovjeka, koji je svojom nekontroliranom djelatnošću izazvao krupne poremećaje u životnoj sredini.² Da i Bosnu i Hercegovinu ne mimoilaze ovakve nedaće pokazala je velika poplava 2014. godine, koja je i bila povod za istraživanje ovog fenomena tijekom 20. stoljeća. Ova i slične istraživačke teme, koje se bave promatranjem odnosa čovjeka i prirode na različitim razinama, spadaju u *ekohistoriju*, naučnoistraživačku oblast koja je prisutna već skoro pet desetljeća, a u Bosni i Hercegovini od prije nekoliko godina. Ovaj rad predstavlja pionirski pothvat historiografskog načina istraživanja tako kompleksne problematike, u kojem je težište postavljeno na posljedice koje su poplave ostavile u privrednoj, ekonomskoj, društvenoj, zdravstvenoj, psihološkoj i drugim sferama života pojedinaca, lokalnih zajednica i društva uopće. Na nekoliko primjera iz novinskih članaka bit će prezentirana sva dramatičnost događaja,

² Ovaj članak je jedan od rezultata projekta *Velike poplave u Bosni i Hercegovini tokom 20. stoljeća*, financiranog od strane Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke/znanosti za 2014. godinu.

kao i nesebična pomoć i solidarnost ljudi i institucija vlasti s ugroženim stanovništvom, što je zauzimalo značajno mjesto u kreiranju javnog mnijenja toga vremena. Na osnovu dosada istražene arhivske građe bit će predstavljeni omjeri učinjene štete, aktivnosti u njenom saniranju te provođenje mjera na zaštiti od poplava.

Tijekom davne historije poplave nisu uvijek bile neminovno negativna pojava. Usklađenom koordinacijom s prirodom, čovjek je od poplava „izvlačio“ veliku korist, jer su poplave u dolinama rijeka bile iznimno korisne donoseći plodan mulj na plavljeni teren, čime su povećavani prinosi poljoprivrednih kultura. Međutim, procesi ubrzane modernizacije, industrijalizacije, urbanizacije i intenziviranja poljoprivredne proizvodnje narušavali su prirodnu sredinu, a interveniranjem na riječnim tokovima i u dolinama rijeka svaka nova poplava donosila je veću materijalnu štetu.³

Definiranje fenomena poplave uglavnom se svodi na sljedeće: „Velika voda je najviši dostignuti nivo vode u reci u toku jednog povodnja. Iz ovoga proizilazi da su velike vode posledica povodnja, tj. naglog izdizanja vodostaja. Ali, one su istovremeno i neposredan uzrok poplava. Otuda poplavu možemo definisati kao p o j a v u i z l i v a n j a v e l i k i h v o d a i z r e č n i h k o r i t a. Mada svaka velika voda ne mora dovesti do poplave, poplava je uvek posledica visokih voda.“⁴ U odnosu na visinu vodostaja, poplave se razlikuju prema intenzitetu: „Može se govoriti o običnim i katastrofalnim velikim vodama. Prve dovode ili ne dovode do poplavljenja, dok druge izazivaju tzv. katastrofalne poplave, koje se razmerima zahvaćenih površina, štetama u poljoprivredi, industriji, saobraćaju i stambenoj privredi izdvajaju od ostalih. Iako su katastrofalne velike poplave daleko ređe od običnih, koje se javljaju

³ Miodrag Ć. Božinović, Poplave kao faktor narušavanja životne sredine, u: *Čovek i životna sredina*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1973, 2-5.

⁴ Ljiljana Gavrilović, *Poplave u SR Srbiji u XX veku – uzroci i posledice*, Srpsko geografsko društvo, Posebna izdanja, knjiga 52, Beograd 1981, 7.

svake godine, njihove posledice su ogromne i dugogodišnje te zahtevaju velika sredstva ulaganja, kako u otklanjanju direktnih i indirektnih šteta tako i radi sprečavanja i zaštite od istih“.⁵ Poplave najčešće nastaju pod utjecajem više faktora, a prema glavnim uzrocima mogu se izdvojiti sljedeći tipovi: „1. Poplave izazvane kišom i otapanjem snega; 2. Ledene poplave; 3. Poplave usled koincidencije visokih voda; 4. Bujične poplave; 5. Poplave izazvane kliženjem zemljišta; 6. Poplave izazvane rušenjem brana“.⁶ Prema spomenutoj klasifikaciji, poplave u dijelovima Bosne i Hercegovine u maju 1965. godine bile su kombinacija obilnih kiša – „proloma oblaka“, koincidencije visokih voda rijeka, njihovih pritoka i vodenih bujica koje su se slijevale u dolinu – gdje se uglavnom nalaze veći gradovi – te izazvali katastrofalnu poplavu sa golemim materijalnim posljedicama.

Velika poplava u maju 1965. godine

Prema podacima *Hidrološkog godišnjaka Jugoslavije* o maksimalnim vodostajima po godinama, poplave su se dešavale vrlo često u dolinama pojedinih rijeka i njihovih pritoka. U FNRJ/SFRJ veoma često su bili zabilježeni visoki vodostaji: 1946, 1952, 1954, 1955, 1956, 1958, 1959, 1964, 1965, 1968, 1970, 1972, 1973, 1974, 1976, 1982, 1984. itd, ali svi nisu izazvali i katastrofalne poplave. Poslije Drugog svjetskog rata na prostoru Bosne i Hercegovine katastrofalne poplave dogodile su se: 1952. godine, kada su zabilježeni rekordni vodostaji na velikom broju mjernih mjesta na svim bosanskohercegovačkim rijekama; 1959. godine zabilježen je izuzetno visok vodostaj na svim rijekama izuzev na Drini; 1965. godine dostignut je rekordan vodostaj na rijeci Bosni, na velikom broju mjernih mjesta te na Uni i Savi; 1968. godine izuzetno visoki

⁵ Isto.

⁶ Isto, 20.

vodostaji porasli su na rijekama Bosni, Drini i Neretvi; 1974. godine visoki vodostaji bili su na rijekama Drini, Neretvi i Sani itd.⁷

U ovom radu – u formi studije slučaja, pratit će se, prema već spomenutoj definiciji, velika poplava u maju 1965. godine, na osnovi novinskih tekstova u dnevnom listu *Oslobođenje* i sačuvane arhivske građe u Arhivu Republike Srpske – Kancelarije u Doboju,⁸ Arhivu Jugoslavije i Arhivu Bosne i Hercegovine. Ova poplava je ostavila za sobom pustoš u istočnim, centralnim i sjevernim krajevima Bosne i Hercegovine, donoseći stanovništvu Doboja, Olova, Zavidovića, Maglaja, Kladnja, Zvornika i dijelova Sarajeva, kao i u nekim drugim manjim mjestima i selima, veliku materijalnu štetu, a ljudima „(...) dramatične časove ogorčene borbe za opstanak i spasavanje imovine“.⁹

Dugotrajno padanje kiša blažeg intenziteta polako opominje stanovnike određenih područja da može doći do većih poplava, pa se tada ljudi mogu pripremati za spašavanje imovine koju su svojim radom stjecali desetljećima. Međutim, kada dođe do iznenadnih „proloma oblaka“, u kakvoj situaciji se našlo Olovo u noći između 12. i 13. maja 1965. godine, i kada se bujice rijeka Stupčanice i Bioštica sliju u Olovo u kojem živi oko 2.500 stanovnika, tada je dramatičnost događaja vidljiva iz prvog novinskog izvještaja: „Tama je svuda unaokolo. Gore jedino ulična svjetla na stubovima koji su gotovo, do polovine u vodi. Zbog prodora vode u trafo-stanicu

⁷ *Hidrološki godišnjak Jugoslavije 1945-1990*, Savezni hidrometeorološki zavod, Beograd 1991.

⁸ Autorice se iskreno zahvaljuju kolegici Oliveri Soldatović u Kancelariji Doboju Arhiva Republike Srpske, na izuzetnoj susretljivosti i stručnoj pomoći prilikom istraživanja arhivske građe te odabira i skeniranja fotografija.

⁹ Joža Druker i Jovan Ajvazović, Usljed nezapamćenog proloma oblaka Olovo pod vodom • Poplava je došla iznenada izlivanjem rijeka Stupčanice i Bioštica • Voda mjestimično dostiže visinu četiri metra • Vjeruje se da žrtava nema, ali je materijalna šteta ogromna, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6084, Sarajevo, 13. 5. 1965, 1.

isključeno je osvjetljenje u kućama, kako ne bi došlo do žrtava usljed eventualnih strujnih udara. (...) Major Narodne milicije Stevo Šiljkulj, zajedno sa ostalim milicionerima, pokušava da uspostavi radio vezu sa SUP-om u Sarajevu, jer su sve telefonske linije u prekidu. (...) Mnogi stanovnici poplavljenog Olova doživjeli su dramatične trenutke spašavajući goli život. (...) Oni koji žive u prizemnim zgradama su potražili spas na okolnim brdima, gdje su se privremeno smjestili i na kiši koja neprestano pada, očekujući dan i neophodnu pomoć. (...) Inače, bilo kakvo kretanje i saobraćaj u Olovu je potpuno onemogućen. Voda je prodrla u rezervoare benzinske stanice i ugrozila preko 30 hiljada litara benzina. Dok ovo javljamo, kiša neprekidno pada, a bujica sve više raste. Olovu je potrebna pomoć i grad je s nadom očekuje.“¹⁰

Osim iz Olova, u isto vrijeme su pristizale dramatične vijesti o velikoj poplavi u Doboju, Maglaju, Zavidovićima, Žepču, Modriči, Bosanskom Šamcu, Vitezu, Zvorniku i u mnogim naseljima u okolini tih gradova. Mada su, na primjer, stanovnici Doboja i okolnih područja bili naviknuti na proljetna izlivanja rijeke Bosne, ovakva velika poplava iznenadila je Dobojljije jer su se poplave takvih razmjera desile davno: „(...) kao što je bilo u godinama 1871, 1886, 1902, 1915, 1921, 1940“.¹¹ Međutim, „(...) njihove štetne posljedice bile su neuporedivo manje, jer se tada radilo uglavnom o štetama u poljoprivredi, dok je poplava 1965. godine pogodila sve privredne kapacitete i gro stambenog fonda te javne i društvene ustanove i službe grada Doboja. (...) Ova poplava pojavila se u razdoblju nakon obimne izgradnje kako u području samog grada Doboja, tako i izgradnje željezničkih pruga normalnog kolosjeka Šamac – Sarajevo i Doboja – Banja Luka koja je izgradnja u svakom

¹⁰ Isto.

¹¹ Arhiv Republike Srpske – Kancelarija u Doboju (dalje: ARS-KD), Fond: Dokumentacija iz poplave u Doboju 1965. godine (dalje: DD 1965), Zapisnik vodoprivredne stručne komisije o problematici odbrane od poplave na području grada Doboja, Doboja, 22. 5. 1965.

slučaju imala određenih posljedica i na izmjenu uslova protjecanja maksimalnih voda rijeke Bosne“.¹² Prema tome, doseljavanje stanovništva u ravničarske predjele i gradnjom industrijskih i stambenih objekata s pratećom infrastrukturom, uključujući i glavne saobraćajnice uz riječne tokove, koji su bili skloni plavljenju, uvjetovalo je poremećaje na uobičajnom ponašanju rijeka tijekom godišnjih doba.¹³ Osim toga, prirodno-geografske, a posebno hidrološke prilike grada Doboja, stvarale su „povoljne“ pretpostavke za ovakve katastrofe, što se posebno odnosilo na vrijeme poslije Drugog svjetskog rata, kada se centralni dio Doboja razvijao na „(...) onom niskom zemljištu između starog i novog korita rijeke Bosne“.¹⁴

Prodiranje vode sa svih strana u grad Doboju potpuno je iznenadilo stanovništvo, ali i službe za odbranu od elementarnih nepogoda: „Iako je stanovništvo Doboja, zajedno sa garnizonom

¹² Isto.

¹³ „Za područje Doboja i okoline karakteristično je da stanovništvo napušta seoska naselja smještena na pobrđu i planinskim prostorima i nastanjuje se u naseljima nastalim, najčešće uz saobraćajnice, po dnu riječnih dolina. (...) Također, dolinska proširenja su pokrivena kvalitetnim ziratskim zemljištem koje se kontinuirano uništava pretvaranjem u građevinsko“. Opširnije u: Semir Ahmetbegović, Uticaj reljefa na razmještaj stanovništva Doboja i okoline, u: *Naslijeđe Doboja i okoline – zbornik radova*, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona i Medžlis IZ Doboju, Tuzla 2014, 204.

¹⁴ „Prema podacima rijeka Bosna je do prelaza 17/18 stoljeće tekla neposredno ispod tvrđave Doboju. Do samog korita rijeke su silazili bedemi tvrđave i ona je pored dijela na uzvišenju imala i dio na rijeci. To pretpostavlja i mogućnost plovidbe od Doboja do Save i dalje. Neka velika poplava je ubrzo bitno promijenila hidrografsku situaciju i korito Bosne se odmiče ka istoku. Tvrđava Doboju ostaje bez izlaska na rijeku i povlači se na vrh uzvišenja. Staro korito Bosne ispod tvrđave naslijeđuje manja rijeka Liješan koja nastaje južno od Doboja. (...) Od kraja 19. stoljeća do danas nemamo promjena korita rijeka, nisko zemljište oko njih često zahvataju poplave. To se posebno odnosi na današnji centar Doboja koji se iza Drugog svjetskog rata razvio na onom niskom zemljištu između starog i novog korita rijeke Bosne“. Opširnije vidjeti u: Rusmir Djedović, Historijsko-geografska istraživanja Doboja, u: *Naslijeđe Doboja i okoline – zbornik radova*, 155.

Jugoslovenske armije i Milicije iz Doboja i okolnih mjesta cijele noći radilo na izgradnji nasipa, voda je probila odbrambeni pojas i izlila se u grad. U toku prijepodneva cijeli Doboje je poplavljen, kao i naselje Usora. Voda, koja u gradu Doboju dostiže visinu od oko jednog metra, a mjestimično i više, preplavila je sva preduzeća i trgovinske radnje. Do 12 sati prije podne iz Doboja je iseljeno oko 500 porodica (...) Osim u Doboju Bosna se takođe izlila u Zavidovićima i Maglaju. (...) U Maglaju je potpuno poplavljeno preduzeće 'Natronka', u kome voda dostiže 1,5 metar visine. Hitno se vrši demontiranje mašina i elektromotora iz pogona ovoga preduzeća, ali se sve neće moći spasiti zbog brzog nadolaska vode. (...) Rijeka Stupčanica i Bioštica još u toku prošle noći potpuno su poplavile Olovo. U gradu voda dostiže 1,5 do dva metra. Preduzeće drvne industrije 'Stupčanica' u Olovu takođe je sasvim poplavljeno, neprestano se vrši evakuacija stanovništva iz ruševnih zgrada, dok se građani iz bolje utvrđenih zgrada smještaju na više spratove. Do juče prije podne iseljeno je oko 300 stanovnika Olova. (...) Rijeka Bila, koja se izlila kod Viteza, potopila je preduzeće 'Petar Mečava' i deset stambenih zgrada iz kojih su evakuisani stanari. Ukoliko Bila i Lašva budu i dalje rasle, biće za kratko vrijeme ugrožen saobraćaj na putu Zenica – Travnik. (...) Na izgradnji provizornih odbrambenih nasipa rade svi sposobni stanovnici u Maglaju, Žepču, Modriči, Šamcu i nekim drugim mjestima. U porastu je i vodostaj rijeke Drine koja se dosad izlila jedino kod Zvornika. U Zenici je vodostaj Bosne kritičan. Juče u 12 sati iznosio je 346 centimetara, što je za 142 centimetra više od normale. Stoga su i u ovom gradu uvedena vanredna osmatranja vodostaja svakog sata, dok se u normalnim prilikama on mjeri svaka 24 sata. (...) Preksinoć u 8 sati rijeka Drina, kod Višegrada, je bila duboka 158 centimetara. Već juče ujutro u 7 sati porasla je na 232, a u 12 sati na 304 centimetra. (...) Vodostaj rijeke Sane u Sanskom Mostu preksinoć je iznosio 230, a juče ujutro 273, a u podne 279 centimetara“.¹⁵

¹⁵ B. Likar, Velike poplave u mnogim krajevima Bosne i Hercegovine – Cijeli

Dok su objavljivane informacije o rastu vodostaja rijeka i sve težoj situaciji u poplavljenim područjima Bosne i Hercegovine, pristizale su vijesti o katastrofalnim poplavama u Srbiji, u kojima je bilo i ljudskih žrtava. Mada su ulagani nadljudski naponi u odbrani od poplava, materijalne štete su iz dana u dan postajale sve veće. Nakon vijesti da je Doboj potpuno potopljen,¹⁶ slijedili su izvještaji iz drugih mjesta gdje su se također rijeke izlile i napravile ogromne štete na željezničkom i cestovnom prometu, industrijskim pogonima, poljoprivrednim zemljištima te stambenim i poslovnim objektima, a prijetila je i pojava klizišta.¹⁷ Neprekidne padavine dovele su do izlivanja rijeke Miljacke u okolini Sarajeva, gdje se jedna osoba utopila.¹⁸ Mada su poplave djelimično zahvatile Sarajevsko polje i poplavile neke industrijske objekte i poljoprivredno zemljište, opasnost za kretanje ljudi bila je velika, o čemu govori i vijest o pogibiji jednog radnika: „On je juče oko 13 sati išao pored Miljacke,

Doboj pod vodom • Ugroženi grad jedino se može doći željeznicom • Poplava zahvatila Maglaj i Zavidoviće • Olovo ponovo nastradalo • Prekinut drumski saobraćaj na više mjesta • Jedinice JNA, Narodne milicije, SUP i štabovi za odbranu od poplava pružaju pomoć ugroženom stanovništvu, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6085, Sarajevo, 14. 5. 1965, 1.

¹⁶ Dušan Paravac, Doboj pretvoren u jezero – Stanovništvo ostalo u gradu jedino u višespratnicama, a svi ostali izbjegli u brda, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6085, Sarajevo, 14. 5. 1965, 4.

¹⁷ M. V., I Stavnja je podivljala – Veliki kompleks zemljišta prijeti da pregradi put ovoj rijeci u Vareš-Majdanu; D. Maslić, Poplavljeno 150 hektara zemljišta u oraškoj opštini; P. D., Voda odnijela hiljadu kubika građe • U nekim krajevima Tuzlanskog sreza zagađena voda za piće; P. N., Na području Brčkog još nema poplava – Međutim, snažan vjetar nanio velike štete; Joža Druker, Već drugi dan Olovo pod vodom – Poplava je došla iznenada izlivanjem rijeka Stupčanice i Bioštica još u srijedu poslije podne • Veza sa odsječnim stanovništvom u poplavljenim kućama održava se jedino pontonskim čamcima JNA • Žrtava nije bilo, ali je materijalna šteta ogromna, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6085, Sarajevo, 14. 5. 1965, 4.

¹⁸ Jovan Ajvazović, Vremenske nepogode u okolini grada – I Miljacka se izlila iz korita • Tokom jučerašnjeg dana voda je nanijela dosta štete u Sarajevskom polju • Štabovi rade danonoćno; H. H., Miljacka odnijela prvu žrtvu, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6085, Sarajevo, 14. 5. 1965, 5.

u blizini smetlišta na Alipašinom Mostu, i iznenada je pao u vodu usljed odronjavanja zemljišta. Prema podacima koje smo dobili sinoć oko 22 sata od dežurnog službenika Stanice milicije na Alipašinom Mostu, za Osmanom Sizovićem tragale su patrole milicije i vojske, ali nisu uspjeli pronaći ni njegov leš ni njega živog.“¹⁹

Za samo tri dana neprekidnog padanja kiše učinjene su ogromne štete koje su se mogle početi procjenjivati tek kada se povuče voda. U novinskim izvještajima pratilo se povlačenje vode kao dobra vijest, ali su potom uslijedile uznemiravajuće vijesti o klizištima, prijetećim zaraznim bolestima i ogromnoj materijalnoj šteti koja se morala sanirati da bi se normalizirao život.²⁰ Najvažnija novinska vijest je bila da ljudskih žrtava nije bilo: „Ni sada, nakon povlačenja vode, vijesti o eventualnim žrtvama poplave nema, što daje nadu da je svo stanovništvo na vrijeme izbjeglo nesreću sklanjajući se iz ugroženih dijelova na sigurnija mjesta“.²¹ Da povlačenje vode nije bilo i kraj nepritika za stanovništvo govore i dalje dramatični izvještaji: „Međutim, povlačenje vode iz Doboja ugrozilo je neka sela koja se nalaze nizvodno, pa se iz njih vrši brza evakuacija stanovništva i spasavanje imovine. Iz sela Donja Dubica, koje je pod vodom, evakuisani su svi stanovnici. Juče je naređena evakuacija stanovništva iz sela Prut, koje još nije bilo poplavljeno, ali mu je prijetila opasnost, budući da se nalazi na samom ušću rijeke Bosne u Savu. Vodena stihija probila je nasip puta Odžak – Dubica i počela da plavi cijelo područje između Bosne i nasipa na Savi, na površini od više hiljada hektara. Ovdje je stvoreno pravo jezero, u

¹⁹ Isto.

²⁰ B. Likar, Iz Doboja se voda postepeno povlači • Sada je ugroženo nekoliko sela nizvodno od Doboja • Helikopteri kontrolišu područja kojima prijeti opasnost • Rijeka Stupčanica i Bioštica povukle su se u korita ostavljajući iza sebe upustošeno Olovo, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6086, Sarajevo, 15. 5. 1965, 1.

²¹ Isto.

koje se voda neprestano uliva. U toku noći i rano jutros sa područja odžačke opštine evakuisano je oko 1.000 ljudi²².

Dramatičnost događaja najbolje ilustriraju izvještaji o rastu vodostaja rijeka. Jedan od njih je zabilježio stihiju koja je rušila sve pred sobom: „Vodostanje rijeke Bosne u Doboju u noći između 12/13. maja:

u 14 časova	435 cm
u 20 časova.....	460 cm
u 21 čas.....	480 cm
u 22 časa.....	500 cm
u 23 časa.....	510 cm
u 00 časova.....	535 cm
u 01,30 časova.....	555 cm
u 02 časa.....	560 cm
u 03 časa.....	580 cm
u 04,30 časova.....	preko 600 cm,

tako da se u ovo vrijeme vodostanje nije moglo mjeriti jer je vodomjer bio potpuno pod vodom“.²³

Slične vrijednosti vodostaja rijeke Bosne zabilježini su i u Maglaju i Modriči,²⁴ a Olovo je do jutra dobilo izgled akumulacijskog jezera.

Voda je pred svitanje preplavila vodomjer što je kod ljudi sigurno stvorilo osjećaj općeg potopa. U isto vrijeme i na isti način

²² Isto.

²³ ARS-KD, DD 1965, Iz arhive sreza – depeše i druge informacije • Javljeno RSUP na telefon 249, Doboju, 14. 5. 1965.

²⁴ Isto.

rasli su vodostaji rijeke Bosne u Maglaju i Modriči,²⁵ tako da je pomoć bila potrebna na širokom području, a na mjestu Olova je do jutra već bilo stvoreno akumulacijsko jezero.

Izvještaji novinara, arhivska građa i sjećanja na katastrofalnu poplavu u Doboju blijeda su slika opisa događaja u odnosu na snimljeni filmski zapis o tome: „Već nekoliko časova nakon poplave vodene stihije u dobojsko gradsko naselje, na vodenim talasima, u gumenim vojnim čamcima, pojavio se, sa filmskom kamerom u ruci, dopisnik 'Filmskih novosti' za Bosnu i Hercegovinu Mića Živković. Njegove prve filmske 'kadrove' snimljene toga dana, građani Doboja već su vidjeli na ekranu u dobojskom bioskopu 'Partizan'. Bile su to, u stvari, filmske novosti br. 21. i 22. A kroz nekoliko dana, polovinom ovog mjeseca, u bioskopskim dvoranama pojaviće se i duži filmski prikaz o poplavi Doboja i okoline. Film obiluje potresnim detaljima koji prikazuju borbu pripadnika JNA, službenika SUP-a, vatrogasaca i ostalih građana za spasavanje ljudskih života ispred najezde vodene stihije, a zatim slijede motivi iz opustošene panorame Doboja, iz porušenih stanova, preduzeća, ustanova, da bi se hronologija ovog tragičnog događaja završila snimcima iz novog šatorskog naselja u koje su smještene postradale porodice, kao i detaljima koji su zabilježili prve akcije u gradu na normalizaciji privrednog i društvenog života“.²⁶ Tužni prizori su snimatelja podsjetili na vrijeme neposredno nakon rata: „ – Slučaj je htio – rekao nam je novinar – snimatelj Mića Živković – da se sa kamerom pojavljujem u Doboju nakon dvadeset godina. Ovdje sam bio u maju 1945. godine, kada se Doboju izvlačio iz ratne pustoši, a sada, u maju 1965. godine ovaj lijepi grad ponovo je na žalost, došao na oko moje kamere, opet opustošen i tužan, ali sada zbog razaranja

²⁵ Isto.

²⁶ D. P., Film o poplavama u Doboju • Dokumentarni film napravio je snimatelj „Filmskih novosti“ Mića Živković, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6105, Sarajevo, 3. 6. 1965, 6.

silom prirode. Biće to, za godinu-dvije ponovo onaj lijepi Doboju, pun zelenila i životne dinamike“.²⁷

Međutim, do tog obnovljenog lijepog grada, Doboju se „(...) sada mogu sresti uglavnom na dva mjesta u gradu: Pred restoranom 'Bagrem', gdje se besplatno hrane i u jednom novom gradskom naselju, podignutom preko noći, na jednoj livadi između centra grada i Usore. To je šatorsko naselje“.²⁸ U svom izvješću novinar „sa terena“ opisuje šatorsko naselje na sljedeći način: „Izdaleka, ovo naselje liči na privremeni vojnički tabor koji očekuje naređenje više komande za pokret. Stanovnicima, ovog, civilnog, logora izvjesno je, međutim, već sada da će na ovom mjestu ponovo ostati gola ledina tek, možda, koncem oktobra ove godine. Dotle – tako su im poručili iz Opštinske skupštine – za njih će se u gradu izgraditi novi, pravi krov nad glavom. I zadovoljni su zbog toga; važno je, kažu, da se opštinske vlasti brinu o njima, oni to osjećaju od prvog dana kada ih je nesreća zadesila.“²⁹

Uz besplatnu hranu i najpotrebniji namještaj osiguran od strane Opštinskog štaba, stanovnici šatorskog naselja nastojali su normalizirati svoju svakodnevicu: „Život je ponovo krenuo normalnijim tokom: radnici i službenici odlaze na posao i vraćaju se kao i ranije, đaci idu u školu, penzioneri sjede ispred šatora – čitaju novine, razgovaraju, puše. A predveče, kada su svi na okupu, njih oko pet stotina, koliko ih se do sada uselilo u šatore, dogovaraju se o pravilima života u ovim novim prilikama. Tako kaže rukovodilac naselja Đuro Radošević.“³⁰ Da se život vraća u neke normalnije tokove novinar *Oslobođenja* informira čitateljstvo da su u šatorskom naselju osnovali aktiv Saveza komunista, podružnicu

²⁷ Isto.

²⁸ D. Paravac, Ovdje do oktobra ... • U posjeti privremenom naselju postradalih od poplave u Doboju, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6111, Sarajevo, 9. 6. 1965, 5.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.

Socijalističkog saveza, omladinsku organizaciju, sekciju žena i slično, s ciljem političkog djelovanja i „održavanja reda u logoru“. Prema planu postojanja šatorskog naselja do oktobra, „(...) za tričetiri dana, neposredno uz naselje, koje do sada ima oko stotinu šatora, biće izgrađena kuhinja sa trpezarijom. Time će se uslovi života u naselju znatno poboljšati, jer neće morati, kao sada, dva puta dnevno odlaziti u restoran 'Bagrem' radi prijema toplih obroka. Inače, logor je osvijetljen; i šatori i 'ulice' imaju električno osvijetljenje. Tu su i ostali higijenski uređaji: kupatila, klozeti, voda za piće“.³¹ Uvjeti za život bili su sigurno teški u odnosu na udobnost vlastitih domova prije poplave, međutim, djeci je bilo veoma zabavno: „Bezbrizna dječica već su se formirala u ekipe 'kauboja' i po cijeli dan 'ratuju' između bijelih platnenih kupola. A kada treba da krenu 'kućama', neki od njih svrate u prvi šator i upitaju: 'Čiko, gdje ja stanujem' ...?'“³² Za razliku od djece, odrasli su imali puno briga, ali su bili i sretni jer u toj velikoj poplavi nisu izgubili članove svojih porodica.

Pružanje pomoći i solidarnost na djelu

Prilikom prirodnih nepogoda i drugih elementarnih nesreća, pružanje pomoći i solidariziranje s ugroženim bilo je uvijek izuzetan znak dobrote, suosjećanja i požrtvovanosti, naročito od strane onih koji nisu bili izravno pogođeni tim nedaćama. Tako je bilo i prilikom velikih poplava 1965. godine. Već tijekom noći između 12. i 13. maja: „Olovu su prvi pritekli u pomoć 20 vatrogasaca iz Ilijaša sa kojima su došli predsjednik i potpredsjednik Opštinske skupštine u Ilijašu, Vlado Petrušić i Momčilo Pejić. Vatrogasci su uspjeli da

³¹ Isto.

³² Isto.

spasu jednog čovjeka u posljednjem trenutku, kada je voda dostigla visinu tavanice na štali u kojoj je potražio spas“.³³

Osim susjednih općina, već iste noći u pomoć su pristizale jedinice Jugoslavenske narodne armije: „Nešto prije ponoći iz Sarajeva je stigla inženjerska jedinica JNA iz VP 87-75 koju je predvodio poručnik Vid Palačić. Vojnici su sa sobom donijeli dva pontonska gumena čamca i odmah pokušali da uspostave vezu sa najugroženijim dijelovima grada. Pošli smo sa njima. Međutim, ubrzo, nije bilo drugog izlaza – morali smo da se vratimo, jer snažni zaveslaji vojnika nisu bili dovoljni da se čamac suprotstavi stihiji bujice, koja je ulicama grada nosila iščupano drveće, komade namještaja, odvaljene ograde, a ponegdje i uginulu stoku i živinu“.³⁴

Međutim, bez obzira na rizične okolnosti tijekom spašavanja, pomoć ugroženom stanovništvu nije izostajala. Opštinski i sreski štabovi za borbu protiv elementarnih nepogoda dali su veliki doprinos angažiranjem svih raspoloživih ljudskih potencijala kao i motornih vozila, zatim pomoći u sanitetskom materijalu, filterima za vodu, hrani i ostaloj neophodnoj opremi iz svih krajeva zemlje.³⁵ Da je pomoć bila urgentna govore mnogi detalji, a da su od toga zavisili ljudski životi vidljivo je iz sljedećeg primjera: „Juče ujutro u Olovo su stigla nova pojačanja spasilaca. Pored ostalih, iz Sarajeva je stigla ekipa ljekara i medicinskih stručnjaka Sreskog zdravstvenog zavoda koju je predvodio dr Mirko Karlovac. Oni su stigli u pravi čas jer je upravo iz odsječenog stacionara u Olovu putem kurira javljeno da se dvije žene upravo porađaju. Doktor Karlovac se odmah uputio čamcem u poplavljeni stacionar i kako smo kasnije obaviješteni, sve

³³ Joža Druker, Jovan Ajvazović, Usljed nezapamćenog proloma oblaka Olovo pod vodom, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6084, Sarajevo, 13. 5. 1965, 1.

³⁴ Isto.

³⁵ B. Likar, Velike poplave u mnogim krajevima Bosne i Hercegovine, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6085, Sarajevo, 14. 5. 1965, 1; D. P., Rudi Kolak i Ratko Bajić doputovali u poplavljeni Doboju, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6085, Sarajevo, 14. 5. 1965, 4.

se srećno završilo a porodilje su odvezene u Kladanj. Sanitetska ekipa donijela je sa sobom veće količine hlornog kreča za dezinfekciju poplavljenog područja i vakcine protiv tifusa³⁶.

Sva ta nesebična pomoć nailazila je ponekad i na nerazumijevanje kod pojedinih građana: „Voda je danas oko podne opet počela da nadolazi, jer kiša neprekidno pada već treći dan. U prvo vrijeme građani odbijaju da napuste svoje domove i imovinu. Međutim, voda nadolazi i drugog izlaza nema. Među prvim iz poplavljene zgrade u Ulici Slaviše Vajnera Čiče evakuisana je porodica mašinovođe Rame Ibrahimovića. Nisu imali mogućnosti ni vremena da ponesu bilo šta sa sobom. U Raminom naručju su dvoje nejake djece, a njegova žena nosi treće – koje nema ni šest mjeseci. U istom čamcu s njima na obalu kod Stanice milicije stigla je i Milena Konjevod, takođe sa troje djece. Ni ona sa sobom nije ponijela ništa. Pješke su pošli u pravcu obližnjeg sela gdje će se privremeno smjestiti kod rođaka³⁷. Osim evakuiranja, trebalo je i uvjeravati ljude da je vrlo opasno ostati u kućama i da ih je nemoguće pojedinačno posjećivati, dostavljati im vodu i hranu te naknadno spašavati, mada je moguće razumjeti i te ljude koji se nisu mogli rastati od imovine stvarane dvadesetak godina nakon rata.

Već drugi dan poplavljena područja posjetili su najviši politički i vojni funkcioneri: „Poplavljeno Olovo juče poslije podne obišli su predsjednik Skupštine SR BiH Rato Dugonjić i komandant Sarajevske vojne oblasti general-pukovnik Pero Kosorić. Čim su stigli u poplavljeni grad, juče oko 15 sati, potpukovnik Milan Vučković, koji komanduje grupom inženjeraca – spasioca, reportirao im je da je u ugroženim zgradama ostalo još samo desetak ljudi koje treba evakuisati³⁸. Osim ove delegacije, „Danas prije podne Doboju

³⁶ Joža Druker, Već drugi dan Olovo pod vodom, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6085, Sarajevo, 14. 5. 1965, 4.

³⁷ Isto.

³⁸ Isto.

su posjetili politički sekretar Centralnog komiteta Bosne i Hercegovine Cvijetin Mijatović, zatim Joža Brilej, član CK SKJ, savezni sekretar za saobraćaj Milan Neoričić, Džemal Bijedić, predsjednik Republičkog vijeća Skupštine Bosne i Hercegovine, Panto Nikolić, republički sekretar za poljoprivredu i šumarstvo i Josip Lovrenović, član Izvršnog vijeća Bosne i Hercegovine. (...) Oni su zatim u Modriči održali kraći sastanak sa predstavnicima sreza Doboja na kojem su izjavili da je ono što su neposredno vidjeli, a naročito u Doboju, mnogo stravičnije nego što su to mogli zaključiti prema informacijama i izvještajima. Na sastanku je dogovoreno o nekim najhitnijim mjerama koje treba preduzeti radi ublažavanja posljedica katastrofalne poplave³⁹. Dolazak visokih političkih funkcionera u posjetu postradalom stanovništvu značilo je ohrabrenje da će im se pomoći.

Kako je odmicalo vrijeme i vodostaj postepeno opadao, tako su bile potrebne dodatne intervencije na poplavljenom terenu, a znatan dio osnovne pomoći preusmjeravati ka Modriči, Odžaku, Šamcu i Dubici.⁴⁰ Prema novinskim izvještajima *Oslobođenja*, najveću pomoć stanovništvu poplavljenih područja pružile su jedinice Jugoslavenske armije, s obzirom na sredstva kojima su rasplagali, ali i na obučenost i fizičku kondiciju vojnika koji su mogli izdržati ogromne napore u izuzetno teškim vremenskim uvjetima uz vojnu disciplinu i organiziranost u djelovanju. Mnogo je bilo primjera nesebičnog pomaganja ljudima, a ovdje ćemo uvrstiti samo neka, koja na najbolji način to ilustriraju: „Naročito je bila efikasna intervencija jurišnih čamaca, kojima su upravljali vojnici Ljubisav Milatović i Ivan Važina. Njihov starješina vodnik I klase Živadin Stanković, nalazio se uvijek s onim čamcem koji je imao teži zadatak. Posebno dramatičan trenutak bio je kada su vojnici čuli

³⁹ D. P., Mijatović, Brilej, Bijedić i Neorčić posjetili Dobjoj, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6087, Sarajevo, 16. 5. 1965, 10.

⁴⁰ B. Likar, Iz Doboja se voda postepeno povlači, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6086, Sarajevo, 15. 5. 1965, 1.

zapomaganje iz jedne kuće, čija su vrata bila zatvorena. Pošto nije bilo drugog načina, jurišni čamac je silinom udara razbio vrata i tako spasio staricu sa djecom. (...) Grupa vojnika iz jedinice poručnika Tindžića, u 1 sat noću 14. maja, vodila je dramatičnu borbu za spasavanje trojice radnika sa trafo-stanice, koje je rijeka Usora bila potpuno zarobila i postojala je opasnost da ih potopi. Vojnici su u gumenom čamcu proveli dva časa u dramatičnoj borbi i zahvaljujući njihovoj upornosti i požrtvovanju tri ljudska života su spasena. (...) U najtežim trenucima za grad, vodnik I klase Atanas Trajkovski činio je velike napore sa svojim vojnicima da evakuiše što veći broj građana. U jednom momentu, u čamcu su se našle 22 osobe, više nego što može da primi. U toj gužvi jedan čovjek je pao u vodu i počeo da se davi. U vodu skaču vojnici Bajro Romano, Ljubiša Zavarte i Mato Jurčević i spasavaju ga od sigurne smrti. (...)“.⁴¹

Osim vojske, vatrogasaca, građana, veliku požrtvovanost od samog početka poplave pokazali su pripadnici milicije, koji su „(...) trčeći, ili se koristeći bilo kakvim prevoznim sredstvom, kucali na vrata ustanova, preduzeća i privatnih domova i upozoravali: 'Sklanjajte imovinu, voda dolazi!'. Mnogi su ih odmah poslušali, a neki su ono što se primicalo njihovom pragu, u prvi mah smatrali bezazlenim ... Tek nakon drugog, trećeg upozorenja, otpočela je evakuacija iz ugroženih područja“.⁴² Tako je „(...) milicionar Danilo Milojević negdje našao mali čamac i 'krenuo' ulicom Josipa Jovanovića. Pred kućom br. 48 čuo je plač djeteta. Čamac je dovezao do prozora kroz koji je voda već punila unutrašnjost zgrade. Tamo su, zanimali od straha, još samo jecala tri mala stvorenja. Roditelji

⁴¹ M. Krsmanović, Pomoć jedinica naše Armije stanovništvu poplavljenog Olova i Doboja • Požrtvovanje i podvizi spasilaca • Jurišni čamac razbija vrata poplavljene kuće i spasava staricu s djecom • Živi zid vojnika jedinice vodnika I klase Tomislava Paunovića, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6087, Sarajevo, 16. 5. 1965, 10.

⁴² Dušan Paravac, Ljudski podvizi • NJIHOV 13. MAJ • Podvizi dobojskih službenika SUP-a prilikom nedavne katastrofalne poplave, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6095, Sarajevo, 24. 5. 1965, 4.

su bili na poslu, ili su negdje već opkoljeni vodom. Već sljedećeg trenutka, dječica su bila na sigurnom mjestu. (...) Nedaleko odavde, Milojević je sa jednog drveta, čija je krošnja nestajala u vodi, skinuo i odvezao na kopno dva dječaka ... Petnaest ugroženih građana Danilo Milojević je toga dana oteo od zagrljaja vodene matice. A dotle, vodena stihija je nemilosrdno uništavala imovinu u njegovom stanu“.⁴³ Svakako, bilo je bezbroj primjera solidarnosti u tim teškim trenucima i uvijek je naglašavano da su sve akcije obavljene uspješno jer nije bilo ljudskih žrtava, a materijalna dobra bilo je nemoguće spasiti pred rušilačkom stihijom.

Osim spašavanja ljudi, pripadnici milicije imali su dodatni zadatak pod nazivom „Mjere obezbjeđenja – čuvanja i sakupljanja poplavljenih imovine poslije povlačenja vodene stihije“. Da je to bio vrlo važan zadatak kojeg je trebalo blagovremeno organizirati pokazuju izvještaji komandira Stanice milicije Sreza Doboj upućeni republičkim instancama, kao npr.: „14. maja 1965. godine u jutarnjim časovima vodena stihija se počela povlačiti, tako da je poplavljena imovina i imovina koju je vodena stihija donijela bila izložena kradjama. Odmah su preduzete mjere i angažovani su svi službenici Stanice milicije Doboj, a kasnije, u 8 časova, i 30 službenika milicije koji su nam dodijeljeni iz Sarajeva rasporedjeni su na području poplavljenog grada i sela Kostajnice, Grapske, Bušletića i Bukovice. Područje grada podijeljeno je na nekoliko reona – sektora, na kojima su određeni službenici radi vršenja stalne službe u dvije smjene. Na poplavljenim područjima sa navedenim službenicima je zaveden red i preduzete su sve potrebne mjere da se sva lica koja su do sada bila poznata službi milicije kao sklona kradjama odstrane i onemoguće prilaz na objekte društvene i privatne imovine. Oni su bili pokušali da prisvajaju imovinu, ali su blagovremeno bili spriječeni. (...) I na željezničkoj stanici Doboj Novi zapažen je veći broj maloljetnika koji su bili doputovali

⁴³ Isto.

vozovima iz raznih pravaca i pokušali da udju u grad, najvjerojatnije radi prisvajanja imovine. S obzirom da smo to pretpostavljali, tu su bila stalno određena 4-5 službenika, koji su, pored ostalog, bili angažovani na odstranjivanju i upućivanju vozovima ovih maloljetnika i lica sklonih kriminalu a nijesu s područja ove stanice, tj. onih koje smo poznavali. (...) Došlo je do nesuglasica oko prikupljanja građevinskog i drugog materijala između preduzeća GP 'Radnik', Željezničke zadruge i drugih preduzeća koji izvode građevinske radove u Doboju iz Tuzle, pa smo intervenisali u nekoliko slučajeva. Takođe je između vlasnika privatne imovine bilo nesuglasica oko prikupljanja odnesene imovine poplavom, gdje su službenici milicije intervenisali. (...) U cilju zavodjenja reda i odstranjivanja lica sa ugroženih područja kao i neposlušnost prema naredjenjima milicionera upotrebljene su tri puta gumene palice i pet puta fizička snaga. O ovome ćemo dostaviti izvještaj Odjeljenju milicije“.⁴⁴

Svjesni velikih katastrofalnih posljedica poplave i još većih napora koji se moraju uložiti u saniranje štete napravljene u naletu ogromne količine vode, predsjednik Opštinskog odbora SSRN u Doboju Zdravko Nešković na izvanrednoj sjednici se iskreno zahvalio svima koji su pritekli u pomoć. „U ime Opštinskog odbora SSRN i svih građana dobojske komune izražena je zahvalnost službenicima Unutrašnje bezbjednosti iz Doboja, pripadnicima JNA, vatrogasnim jedinicama i ostalim građanima koji su se gotovo 24 časa neprekidno nalazili u poplavljenim dijelovima grada i spasavali ugrožene porodice. Takođe je pohvaljena požrtvovanost članova radnih kolektiva ŽTP-a, Preduzeća za puteve, Preduzeća 'Radnik', 'Napredak' i mnogih drugih koji su činili izvanredne napore da bi sa

⁴⁴ ARS-KD, DD 1965, Informacija o preduzetim mjerama od strane službenika Stanice milicije Doboj za vrijeme poplava grada dana 12. i 13. u odbrani od poplava i na spasavanju lica i imovine za vrijeme poplave, a dana 14., 15. i 16. maja 1965. na čuvanju i prikupljanju poplavljenih imovine poslije povlačenja vodene stihije, Doboj, 17.5.1965.

ostalim građanima spriječili prodiranje vodene stihije u grad. Na sjednici Opštinskog odbora izražena je zahvalnost i komunama, privrednim i društvenim organizacijama izvan dobojske opštine koje su neposredno poslije nesreće pružili postradalom Doboju materijalnu i drugu pomoć. Na prvom mjestu se spominju radne organizacije iz Gračanice, Tuzle, Zagreba, Banja Luke, Sarajeva, Zavidovića, Gradačca, Zenice i mnogih drugih mjesta. Odati su i priznanje bosansko-hercegovačkoj štampi i Radio-Sarajevu kao i nekim zagrebačkim listovima koji su uglavnom objektivno i opširnije prikazali stanje u Doboju u vrijeme poplave i kasnije⁴⁵. I mnogi pojedinci bili su zahvalni svojim sugrađanima, kao npr. „Domaćica Jovanka Mitrović biće vječno zahvalna milicionaru Ljubomiru Stančiću, jer je iz poplavljenе kuće spasio njenu djecu. Mnogi su bili zahvalni i Iliji Radovanoviću, Lazi Matkoviću, Milivoju Đukiću, Dojčinu Tomaniću, Đuri Maksimoviću, Slavku Vujnoviću, Uglješi Bogdanoviću, Veljku Milankoviću, Novaku Nediniću, Peri Damjanoviću, Branku Drobcu, Miloradu Peroviću (...)“⁴⁶ ali i mnogim drugima čija imena nisu zabilježena u novinskim izvještajima. Svakako, ljudska dobrota, požrtvovanost, pomoć i solidarnost bile su teme prepričavanja događaja dugo nakon ove velike poplave, jer to je ono što vezuje ljude, što im daje moralnu podršku da istraju u borbi protiv elementarnih nepogoda.

Sreske i općinske vlasti Doboja bile su zahvalne mnogima. Između ostalih, Doboju su, prema službenim podacima, pritekale u pomoć 44 vatrogasne ekipe iz dvadesetak bosanskohercegovačkih gradova i Zagreba sa 244 vatrogasca koji su dovezli 26 cisterni, 49

⁴⁵ D. Paravac, Vanredna sjednica Opštinskog odbora SSRN u Doboju – ZAHVALNOST ARMIJI, SUP-u I OSTALIM GRAĐANIMA • Opštinski odbor je izdao proglas građanima u kome se, pored ostalog, apeluje za dalje napore radi normalizovanja života, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6095, Sarajevo, 24. 5. 1965, 4.

⁴⁶ Dušan Paravac, Ljudski podvizi • NJIHOV 13 MAJ, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6095, Sarajevo, 24. 5. 1965, 4.

pumpi te pomagali na poplavljenom području od 12. do 19. maja.⁴⁷ Pomoć u hrani, odjeći i higijenskim potrepštinama stizala je od općinskih, gradskih, republičkih organizacija Crvenog krsta iz mnogih bosanskohercegovačkih i jugoslavenskih gradova, kao i iz saveznog Crvenog krsta iz Beograda. Velike količine najpotrebnijih artikala poslao je Crveni križ Austrije. Do 26. maja pristiglo je preko 56.000 kg različite robe.⁴⁸

Normaliziranje života u poplavljenim područjima

Povlačenjem vode iz gradova tek su se mogle naslutiti goleme materijalne štete. Prema novinskom izvještaju iz Doboja, u toku „protekle noći vodostaj na tlu grada opao je za oko jedan metar, tako da su se jutros mogli vidjeti tužni prizori na ulicama, u trgovinskim radnjama, privatnim stanovima i ustanovama. Tekstilna roba i razni drugi predmeti koje je voda poplavila i pokrenula, leže na svakom koraku kao neukusna dekoracija. Na hiljade građana je još uvijek u stanju jedino da sa dobojske tvrđave i drugih uzvišica posmatra tužnu sliku svoga grada, i da se, uz pomoć ljudi koje je organizovao opštinski štab za odbranu od poplava, bore za obezbjeđenje ishrane i privremeni smještaj dok se stanje u gradu ne normalizuje. (...) Iz mnogih mjesta pomoć je već stigla. Iz Tuzle, Zavidovića, i Dervente jutros rano stiglo je oko četiri hiljade kilograma hljeba. (...) Što se tiče snabdijevanja vodom za piće, stanje se u tom pogledu u toku dana nešto popravilo jer je iz Tuzle i Sarajeva upravo stiglo nekoliko cisterni koji u Doboju dovoze vodu iz Teslića i Gračanice. (...) Zdravstvene ekipe već vrše obimne pripreme za vakcinisanje

⁴⁷ ARS-KD, DD 1965, br. 8. Izvještaj o učešću građana, organa i organizacija i drugih u odbrani i otklanjanju posljedica poplave Doboja. Doboju, 27. 5. 1965.

⁴⁸ Isto.

stanovništva protiv zaraznih bolesti i za dezinfekciju stambenih i drugih objekata“.⁴⁹

Poslove koordinacije poslova u vezi sa normalizacijom života u Doboju obavljao je Opštinski štab za odbranu od elementarnih nepogoda putem svojih nekoliko komisija. Komisija za informacije pravila je pisane preglede cjelokupnog rada, a komisija za tehnička pitanja bila je zadužena za organiziranje ispumpavanja vode iz podruma, snabdijevanje pitkom vodom cisternama na različitim lokacijama, prijevoz namještaja i arhive pojedinih ustanova, preseljenje porodica, osposobljavanje vodovodne i kanalizacione mreže, uspostavljanje snabdijevanja električnom energijom i telefonskim vezama te druge slične tehničke poslove za koje su trebali rasporediti raspoložive radne ekipe i prijevozna sredstva. Komisija za stambena i komunalna pitanja utvrđivala je koje se stambene i poslovne jedinice trebaju rušiti, a koje čistiti i popravljati, zatim kontrolu vodovodne mreže i odvoza smeća za što su nedostajala transportna sredstva preduzeća „Gradina“. Mobiliziranje radne snage bilo je u nadležnosti Komisije za radne akcije koja je uspješno formirala omladinske radne brigade s preko 2.500 omladinaca koji su imali zadatak čistiti grad i pomagati u podizanju šatorskog naselja. Najviše poteškoća u radu imala je Komisija za smještaj postradalog stanovništva. Osim gradnje šatorskog naselja, dodijeljivani su malobrojni slobodni stanovi pojedinim porodicama, što je bilo vrlo teško jer je postojao ogroman nesrazmjer između broja postradalih i slobodnih nepoplavljenih stanova. Najobimniji dio posla obavljali su članovi Komisije za procjenu štete od poplava, koji su procjenjivali nastalu štetu na privatnoj imovini u gradu i na selu, dok su štetu u radnim organizacijama popisivale komisije tih pravnih subjekata, a osiguravajući zavodi vršili su procjene na

⁴⁹ D. Paravac, Drugi dan u poplavljenom Doboju • Voda odlazi, pustoš ostaje • Najveće teškoće: smještaj postradalog stanovništva, snabdijevanje prehrambenim artiklima i vodom za piće, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6086, Sarajevo, 15. 5. 1965, 4.

oštećenoj osiguranoj imovini, za što su prve akontacije počeli isplaćivati od 19. 5. 1965. godine.⁵⁰ Bez obzira na velike poteškoće, komisije su uspješno obavljale svoj posao i vrlo brzo osigurale stanovništvu najnužniji smještaj, najosnovniju hranu, pitku vodu i suhu odjeću, o čemu su svakodnevno izvještavali javnost.

Nakon nekoliko dana situacija se počela polako popravljati. „Za veći dio Doboja danas su obezbijeđeni neki najelementarniji uslovi za normalniji život njegovog stanovništva: voda za piće i struja, a takođe su još juče osposobljene neke telefonske linije. I parna pekara otpočela je proizvodnju hljeba, istina sa manjim kapacitetom, svega oko hiljadu kilograma dnevno, što je još nedovoljno u odnosu na potrebe stanovništva. Za građane Doboja je u ovim nenormalnim prilikama najveća blagodan svakako bila voda za piće i struja. U upravi vodovoda kažu da najveća zasluga za osposobljavanje vodovodne mreže pripada ekipi stručnih radnika iz Zagreba. Oni su neposredno nakon poplave stigli u Doboju sa kompletnom opremom za opravku vodovoda i uz pomoć dobojskih vodoinstalatera danonoćno radili na opravljanju ovog važnog komunalnog objekta“.⁵¹ Uspostavom vodovodne i električne mreže bilo je omogućeno i otvaranje prodavnica. Prvo su otvorene prodavnice tekstila i konfekcije „Izbor“, „Standard“ i „Alija Hodžić“, kao i prodavnica elektrouređaja. U pripremi je bilo otvaranje prodavnice obuće „Derventa“ i ugostiteljskog preduzeća „Bosna“. U Doboju je najveću štetu pretrpio Donji grad u kojem su novinari zabilježili tužne prizore: „Kada smo radnike preduzeća 'Bačvar' upitali šta im je voda uništila, oni su odgovorili: 'Pitajte vi nas šta nam nije uništila'. I zaista teško bi se u ovoj radnoj organizaciji moglo naći nešto što nije bilo zahvaćeno i oštećeno

⁵⁰ ARS-KD, DD 1965, Informacija br. 2, Opštinski štab za odbranu od elementarnih nepogoda – Komisija za informacije. Doboju, 19. 5. 1965.

⁵¹ D. Paravac, Doboju poslije poplave • Tužni prizori • Veći dio grada dobio vodu i električno osvijetljenje • Trgovina oživljava, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6091, Sarajevo, 20. 5. 1965, 5.

vodenom stihijom. Radnici po blatu i ruševinama traže dijelove mašina i sakupljaju ono što će se možda nekako moći vratiti na svoja ranija mjesta. Oni će ponovno početi proizvodnju u ovom preduzeću tek kroz mjesec dana. (...) Prolazili smo između niskih stambenih zgrada u kojima je do 13. maja stanovalo nekoliko desetina porodica, a sada su to gole ruševine na koje je jedna komisija juče stavila crveni znak 'X'. Znači, biće rušene! Odmah tu je i preduzeće 'Zanat', čiji pogoni liče na razvalinu u kojoj ništa nije na svom mjestu. I ovdje radnici sakupljaju dio po dio razbacanog inventara a službenici iz kancelarije iznose arhiv čije je mjesto sada na smetlištu. – Po svoj prilici ovaj objekat mi moramo što prije rušiti i u tom slučaju će se materijalna šteta u preduzeću povećati na oko 120 miliona dinara – kaže direktor 'Zanata' Halid Dovrić⁵². Voda je potpuno ili djelomično uništila kancelarije Sreske i Opštinske skupštine, Prosvjetno-pedagoškog zavoda sreza, Uprave prihoda, Vijeća za prekršaje, prostorije uprava trgovinskih i drugih preduzeća, a „Službenici Zavoda iznose zajedno sa blatom arhiv, inventar ... I na tim zgradama vidimo crveni znak 'X'. (...) Pred zgradom Državnog arhiva našli smo direktora ove ustanove profesora Vladu Babića. Vlado je kao mnoge druge Dobojlje dvostruko stradao u ovoj poplavi. Dok je vodena matica rušila njegovu porodičnu imovinu, on je zajedno sa ostalim svojim službenicima spasavao arhivsku građu. U ustanovi je ipak nešto spasio, a u stanu su mu ostala samo četiri vlažna i ruinirana zida. Potpuno je uništeno oko deset tona arhivske građe – kaže Vlado Babić“⁵³.

Osim raščišćavanja uništenog materijala, vršena je i dezinfekcija grada: „Danas je izvršena dezinfekcija svih ulica, parkova i dvorišta u gradu. Ova akcija sanitarno-epidemioloških

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

organa biće ponovljena još nekoliko puta.⁵⁴ Poseban napor prosvjetni radnici su uložili u normalizaciju nastavnog procesa: „U svim osnovnim i srednjim školama u gradu otpočela je nastava osim u III osnovnoj školi u Usori. Zgrada ove škole je potpuno onesposobljena za nastavu i oko 800 njenih đaka biće privremeno uključeni u druge škole.“⁵⁵ Za neke osnovne životne potrebe nastradalom stanovništvu u Doboju upućena je pomoć Saveznog odbora Crvenog krsta iz Beograda u iznosu od tri i pol miliona dinara, zatim Opštinske skupštine u Doboju jednokratna pomoć u ukupnom iznosu od milion i 800 hiljada dinara.⁵⁶

Neophodna pomoć za normalizaciju života u poplavljenim krajevima došla je i od najviših republičkih organa vlasti. „Radi efikasnog saniranja ovakvog stanja Izvršno vijeće je odlučilo da hitno preduzme niz mjera u saradnji sa radnim organizacijama i opštinskim i sreskim skupštinama poplavljenih krajeva, Republičkom privrednom komorom i saveznim organima. Posebna komisija Izvršnog vijeća dobila je zadatak da obezbijedi skladno djelovanje cijelog mehanizma radi što brže normalizacije života i proizvodnje na najkritičnijim mjestima. Iz budžetske rezerve hitno je dodijeljeno 50 miliona dinara, a Skupštini će, pored ostalog, biti predloženo da se suficit po završnom računu za 1964. godinu upotrijebi u iste namjene.“⁵⁷ Osim toga, donesena je odluka da se otvori poseban tekući račun na ime pomoći postradalim krajevima u Bosni i Hercegovini. U koordinaciji s Izvršnim vijećem „(...) Izvršni odbor Glavnog odbora SSRN Bosne i Hercegovine, podržavajući inicijativu većeg broja opština i radnih organizacija iz Republike,

⁵⁴ D. P., Juče u Doboju, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6091, Sarajevo, 20. 5. 1965, 5.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Sjednica Izvršnog vijeća Bosne i Hercegovine: Preduzete mjere za normalizaciju života u poplavljenim krajevima • Izvršno vijeće odobrilo novčanu pomoć postradalim mjestima, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6092, Sarajevo, 21. 5. 1965, 1.

upućuje apel radnim organizacijama, ustanovama, skupštinama društveno-političkih organizacija da, prema svojim mogućnostima, odmah pruže novčanu pomoć u otklanjanju posljedica prouzrokovanih poplavama u poplavljenim područjima naročito u opštinama Doboj i Olovo, putem zajedničkog republičkog fonda za pomoć postradalim od poplava u Bosni i Hercegovini⁵⁸. Osim novčane pomoći, Glavni odbor SSRN je apelirao da društveno-političke organizacije „(...) trebaju svojim političkim radom i uticajem pomoći u bržoj normalizaciji životnih i radnih uslova“⁵⁹.

Razmjeri katastrofalnih posljedica od poplava nadilazili su republičke mogućnosti, pa je pomoć dolazila i od inozemnih institucija. „U toku dana stigao je Karl Hartl, ambasador Austrije. Očekuje se da će u toku današnjeg ili sutrašnjeg dana u Doboj stići i ambasador Sjedinjenih Američkih Država. Oni će sa predstavnicima Opštinske skupštine u Doboju voditi razgovore o daljoj pomoći njihovih zemalja postradalom stanovništvu ovog grada.“⁶⁰ A da je situacija bila vrlo teška izvijestio je predsjednik Sreskog odbora Crvenog krsta u Doboju Mihajlo Dujković: „(...) trenutno preko tri hiljade ljudi snabdijeva se isključivo iz fondova ove organizacije. Za oko 700 njih organizovana je prije dva dana kuhinja sa dva obroka, dok se ostali dio stanovništva uglavnom snabdijeva suvom hranom. Prema riječima Mihajla Dujkovića zalihe hrane za ovo stanovništvo su minimalne. Istina, rekao je on, danas smo obaviješteni da je Jugoslovenski crveni krst uputio u Doboj dvije hiljade paketa i oko 20 hiljada paketa razne tekstilne robe, a takođe se očekuje doprema

⁵⁸ Z. K., Sjednica Izvršnog odbora Glavnog odbora SSRN BiH • Apel opštinskim skupštinama i radnim organizacijama za pružanje pomoći mjestima postradalim od poplava, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6092, Sarajevo, 21. 5. 1965, 1.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ D. P., Doboj poslije poplave • Otežana ishrana stanovništva • Danas su Doboj posjetili predstavnici Crvenog krsta Austrije i Bosne i Hercegovine • Najavljen dolazak ambasadora SAD i Austrije • Grad bez dovoljno prehrambenih artikala i povrća, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6092, Sarajevo, 21. 5. 1965, 4.

ovih artikala i sa raznih drugih strana. Ipak ono što treba da stigne biće dovoljno za svega nekoliko dana. Zato je Opštinska skupština bila prisiljena da Sreskom odboru Crvenog krsta odobri nabavku konzervi, mlijeka, hljeba i drugih artikala za ishranu stanovništva na njen račun.⁶¹ Osim hrane i odjeće, bilo je potrebno negdje smjestiti i oko 300 porodica sa oko 1.200 članova koji su ostali „bez krova nad glavom“. U privremenom saniranju tog ogromnog problema priskočila je Armija: „(...) Radi ublažavanja ovakve situacije, Jugoslovenska narodna armija stavila je na raspolaganje šatore za smještaj 350 porodica, jednu poljsku bolnicu i jednu zgradu za smještaj opštinskih službi.“⁶² Uporedo sa smještanjem stanovništva u šatorska naselja počelo je planiranje izgradnje novog stambenog naselja za one koji su izgubili svoje domove. S obzirom na ranija iskustva s poplavama „Stručnjaci Urbanističkog zavoda i zavoda za vodoprivredu iz Sarajeva bili su radi toga ovih dana u Doboju. Postojeće koncepcije urbanističkog plana Doboja biće izvjesno korigovane i proširene novim elementima za regulisanje rijeke i oborinskih voda“.⁶³ Velika financijska sredstva prevazilazila su mogućnosti Doboja i Republike, pa je s ciljem pomoći postradalima u obilazak došla delegacija Izvršnog vijeća iz Slovenije.⁶⁴ Pravovremena pomoć bila je potrebna i poljoprivredi, pa su na jugoslavenskoj razini, u Savjetu za poljoprivredu Savezne privredne komore, sumirane štete poplava u Bosni i Hercegovini i Srbiji: „Prema nepotpunim podacima nedavna poplava u Bosni i Srbiji oštetila je usjeve na 125 hiljada hektara. Najveće štete bile su u

⁶¹ Isto.

⁶² D. P., Pomoć Armije poplavljenom Doboju, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6092, Sarajevo, 21. 5. 1965, 4.

⁶³ D. P., Dboj poslije katastrofalne poplave • Gradiće se novo stambeno naselje • Konferencija za štampu predsjednika Opštinske skupštine Marka Stokića, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6093, Sarajevo, 22. 5. 1965, 4.

⁶⁴ D. P., Delegacija Izvršnog vijeća Slovenije posjetila Dboj, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6093, Sarajevo, 22. 5. 1965, 4.

Doboju, Kraljevu i Kragujevcu. Savezna privredna komora smatra da bi oštećenim poljoprivrednim krajevima trebalo pružiti što bržu pomoć u traktorima i priključnim mašinama, jer se sjetva mora potpuno ponoviti u Srbiji i Bosni na 70 hiljada hektara⁶⁵. S obzirom na ogromnu materijalnu štetu, bilo ju je potrebno sanirati prema procjenama koje su tek uslijedile nakon potpunog povlačenja vode.

Posljedice poplava i saniranje štete

„Iz godine u godinu štete od poplava su sve veće. One više nemaju razmere kao u prošlosti. Visoke vode ugrožavaju znatno veća materijalna bogatstva. Na poljima se postižu visoki prinosi biljnih kultura, doline reka su ispresecane gustom mrežom saobraćajnica, razvila su se mnoga naselja sa značajnim industrijskim objektima. Pored toga, uticaj čoveka u degradaciji prirodne sredine postaju izrazitiji. Poplave ugrožavaju ljude, naselja i sve vidove njihove privredne aktivnosti – oštećuju poljoprivredu, industriju i saobraćaj, a u velikoj meri utiču i na produktivnost rada i nacionalni dohodak“.⁶⁶

Odbor za pružanje pomoći poplavljenim krajevima u Republičkom izvršnom vijeću konstatirao je da su majske poplave imale katastrofalne posljedice na području 21 općine i tri sreza Bosne i Hercegovine i da su prčinile štetu u vrijednosti od 18 milijardi dinara.⁶⁷ „Najteže je stradao dobojski srez. Šteta koju je prouzrokovala vodena stihija u dobojskom i sarajevskom srezu

⁶⁵ S. S., Konferencija za štampu u Savjetu za poljoprivredu Savezne privredne komore • Sjetvu treba ponoviti na 70 hiljada hektara • Poplavljenim područjima najviše nedostaje mehanizacija • Stanje usjeva uglavnom dobro, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6093, Sarajevo, 22. 5. 1965, 4.

⁶⁶ Lj. Gavrilović, *Poplave u SR Srbiji u XX veku*, 71.

⁶⁷ Z. L., Poslije poplava u Sarajevskom, Dobojskom i Tuzlanskom srezu • Šteta iznosi 18 milijardi dinara • Poplavljenim područjima dodjeliće se krediti pod povoljnim uslovima, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6094, Sarajevo, 23. 5. 1965, 10.

iznosi 15 milijardi dinara, a u tuzlanskom srezu nešto preko tri milijarde dinara. Oštećene su privredne organizacije, škole, zdravstvene ustanove i saobraćajnice. Mnogi mostovi su uništeni, a putevi teško oštećeni. Veoma teško su stradali gradovi Doboju i Olovo. Poplavljeno je oko 40 hiljada hektara poljoprivrednih površina, od čega su mnoge već bile zasijane, ili su bile izvršene sve potrebne pripreme za sjetvu^{.68} U spomenuta dva grada bilo je oštećeno oko 1.500 stanova i gotovo sva komunalna infrastruktura, a prema riječima predstavnika Osiguravajućeg zavoda „znatan broj preduzeća nije osigurao svoja postrojenja od eventualnih zastoja u radu, a sličan propust učinile su i zemljoradničke zadruge, poljoprivredna dobra i individualni proizvođači, koji nisu osigurali žitarice i druge usjeve od poplava“.⁶⁹ S obzirom na nemogućnost naplate većeg dijela štete od osiguravajućih zavoda, finansijska sredstva koja su se trebala nadoknaditi iz budžeta bila su izuzetno visoka. Izdvajanje 150 miliona dinara iz republičkog budžeta bilo je premalo za sve ono što se trebalo sanirati, porušiti i ponovo izgraditi. Osim toga, trebalo je nadoknaditi troškove i zdravstvenoj službi: „Čim su rijeke počele da plave na ugrožena mjesta izašle su zdravstvene ekipe. Međutim, juče je postavljeno i pitanje ko će sanirati troškove zdravstvene zaštite i preventive, koji dostižu cifru od 141 miliona dinara“?⁷⁰ Osim otvaranja računa u banci na koji su se mogli uplaćivati prilozima za pomoć, Republičko izvršno vijeće najavilo je da će privredne organizacije i stanovništvo poplavljenih krajeva „moći da koristi kredite pod povoljnijim uslovima“.⁷¹ Narodna banka Jugoslavije je 26. maja izdala uputstvo kojim se ovlašćuju komunalne banke da privrednim organizacijama na nedavno poplavljenim područjima Srbije i Bosne i Hercegovine

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto.

pruže olakšice prilikom odobravanja kredita: „Olakšice se, prije svega, odnose na radne organizacije, koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom, a pretrpjele su štetu usljed plavljenja zasijanih površina i oštećenja zaliha sirovina ili gotove robe. Ovakvim organizacijama komunalne banke mogu, prema uputstvu, produžiti rokove vraćanja već odobrenih kredita za poljoprivrednu proizvodnju, podrazumijevajući tu i kredite odobrene za kooperaciju sa individualnim proizvođačima, rok vraćanja kredita može se produžiti do momenta naplate odštete od osiguravajućeg zavoda, a najkasnije do 30. septembra ove godine. Vraćanje kredita za sezonske zalihe može se odložiti i na duži rok,“⁷² Osim poljoprivrednom sektoru, olakšice povoljnijeg kreditiranja ponuđene su i trgovinskim organizacijama za brže i potpunije snabdijevanje preduzeća i stanovništva neophodnom robom, a prije svega „neke od ovih organizacija neće morati da polažu 50 odsto sopstvenog učešća prilikom korišćenja kredita za kupovinu robe. Riječ je o trgovinskim preduzećima koja se bave prometom reproduktionog materijala za poljoprivredu (sjeme, vještačko đubrivo, sredstva za zaštitu i stočna hrana) i prometom robe široke potrošnje, odnosno građevinskog materijala neophodnog za opravku oštećenih zgrada. Ovu olakšicu mogu uživati i preduzeća koja trenutno ne ispunjavaju propisane uslove za kreditnu sposobnost, ako su jedine snabdjevačke organizacije na određenom području.“⁷³ Jedna od otežavajućih okolnosti prilikom kreditiranja bilo je ograničavanje vraćanja zajma do naplate štete od osiguravajućih zavoda, najkasnije do 31. jula 1965. godine – što je bio relativno kratak rok za procjenu i naplatu. Osim toga, dodatno opterećenje postradalima bili su uvjeti kreditiranja kod komunalnih banaka. Nepovratna sredstva bila su vrlo ograničena jer su osim dijelova Bosne i Hercegovine i Srbije

⁷² Tanjug, Kreditne olakšice privredi u poplavljenim područjima • Povoljnije uslove dobijanja i otplate kredita imaće uglavnom poljoprivredne i trgovinske organizacije, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6098, Sarajevo, 27. 5. 1965, 4.

⁷³ Isto.

bili poplavljeni veći dijelovi Slavonije i Vojvodine, a ogromna novčana sredstva bila su potrošena na odbranu Novog Sada.⁷⁴

Povoljnije kreditiranje za saniranje šteta od poplava bilo je nedovoljno svima onima kojima je trebala pomoć, pa je putem Savezne skupštine Jugoslavije proslijeđena pomoć iz rezervi Federacije, odnosno od strane Saveznog izvršnog vijeća: „1. Iz sredstava privrednih rezervi federacije koja se obrazuju po članu 7. Zakona o privredno-planskim merama u 1965. godini, dodeljuje se na ime pomoći iznos od 1.500 miliona dinara, i to: 1) 1.200 miliona dinara – Izvršnom veću Skupštine Socijalističke Republike Srbije; 2) 300 miliona dinara – Izvršnom veću Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. 2. Sredstva iz tačke 1. ove odluke upotrebice se za otklanjanje šteta prouzrokovanih poplavama u maju 1965. godine“.⁷⁵ Srazmjerno procijenjenoj šteti dodijeljena su i sredstva, a prema obrazloženju: „(...) Na području SR Bosne i

⁷⁴ Tanjug, Nasip u Baranji učvršćuje hiljadu ljudi • Dunav u Austriji osjetno porastao, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6103, Sarajevo, 1. 6. 1965, 4.; Tanjug, Drava plavi Osijek • Probijen nasip kod Zoološkog vrta u kojem se nalaze još uvijek tigrovi i leopardi • Ugrožen osječki vodovod • U Baranji mobilisano stanovništvo nekoliko sela, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6115, Sarajevo, 13. 6. 1965, 1.; U najugroženijim mjestima od poplava u Vojvodini danonoćno se vodi borba za odbranu od nabujalog Dunava • Kod Bačkog Novog Sela hitno se izgrađuje novi nasip • Iz ovog mjesta evakuisani svi stanovnici, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6116, Sarajevo, 14. 6. 1965, 4.; Vojo Babić, Poplave u Vojvodini: Dunav ugrožava Novi Sad • Vodostaj u daljem porastu • Nепrekidno se podižu novi nasipi • Najkritičnije u Apatinu, Bačkoj Planci i u Bačkom Novom Selu, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6117, Sarajevo, 15. 6. 1965, 1.; Vojo Babić, Poplave u Vojvodini: Privremeno zatišje u Apatinu • Ovo najugroženije vojvođansko selo izbjeglo je katastrofu • Evakuisano 4.500 stanovnika; Tanjug, Drava probila nasip kod Osijeka • Poplavljeno 10.000 hektara • Poginuo starac • Vodostaj niži za sedam centimetara; Tanjug, Kardelj u Bačkoj; Tanjug, Dunav plavi budimpeštansko ostrvo Margit; Tanjug, Bitka sa vodenom stihijom • Sve je više mašina i ljudi angažovano na učvršćivanju i izgradnji nasipa; Tanjug, Iscrpljujuće iščekivanje • Kod Bačkog Novog Sela maksimalni vodostaj očekuje se 22. juna, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6118, Sarajevo, 16. 6. 1965, 5.

⁷⁵ Arhiv Jugoslavije (dalje: AJ), Fond: Savezno izvršno vijeće (dalje: SIV), 130, Grupa: Elementarne nepogode, 1962-1970, Br. fascikle: 754. Predsedniku Savezne skupštine – Beograd, br. 01. 1048, 24. 5. 1965.

Hercegovine od Doboja do reke Save poplavljeno je preko 20.000 hektara najplodnije zemlje uz korito reke Bosne od čega je zasejano i pripremljeno za setvu oko 13.000 hektara. Voda je u naseljenim mestima i u ovoj Republici izazvala velika oštećenja na industrijskim, stambeno-komunalnim i drugim objektima a naročito na teritoriji opštine Doboj⁷⁶. Mada je svaka pomoć bila dobrodošla, 300 miliona dinara bio je samo mali dio za saniranje direktne štete u Bosni i Hercegovini, procjenjene na oko 18 milijardi dinara.

Visina štete nije bila samo u uništenoj imovini već i u gubitku radnih sati tijekom poplave i u neisporučivanju robe i sirovina drugim radnim organizacijama, čime su se lančano stvarali finansijski gubici. Mada su mnoga preduzeća zabilježila gubitke takve vrste, jednim primjerom se to može ilustrirati: „U ovoj nesreći velike materijalne štete pretrpjela su preduzeća 'Krivaja' i 'Gostović'. U pilanama 'Krivaje' tri smjene sa oko hiljadu radnika nisu radili, a radnici su bili angažovani na odbrani ugroženih objekata u naselju. (...) U dolinama rijeke Krivaje i Gostović oštećene su saobraćajnice, preduzeća 'Gostović', tako da je obustavljena doprema sirovina u preduzeće 'Krivaja', 'Natronku' u Maglaju i 'Celulozu' u Banja Luci.“⁷⁷

Da su štete od poplava bile ogromne može se ilustrirati i primjerom Dobojskog sreza kojeg je činilo sedam općina, u kojima su popisane štete na stambenom fondu, industriji, saobraćaju, poljoprivredi, komunalnoj infrastrukturi, odnosno u privredi uopće, što je sačuvano u arhivskoj građi Kancelarije u Doboju Arhiva Republike Srpske, uvijek s napomenom da to nisu bile i konačne procjene. U *Službenom informatoru opštine Doboj* zabilježeno je

⁷⁶ AJ, SIV, 130, Grupa: Elementarne nepogode, 1962-1970, Br. fascikle: 754. Obrazloženje Odluke o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi federacije, 24. 5. 1965.

⁷⁷ O. Todorović, Vodena stihija nanijela velike štete zavidovićkim preduzećima, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6086, Sarajevo, 15. 5. 1965, 4.

sljedeće: Opština Doboj imala je sedam i pol milijardi dinara štete, Opština Odžak jednu milijardu, Opština Bosanski Šamac 798 miliona, Opština Zavidovići 880 miliona, Opština Teslić 135 miliona, Opština Modriča 640 miliona i Opština Maglaj 195 miliona dinara.⁷⁸ Kada se tome pridodaju iznosi šteta u Olovu koje su bile blizu 2 milijarde, dijelovima Sarajeva oko četiri milijarde zbog potapanja nekoliko preduzeća i poljoprivrednih zemljišta u Sarajevskom polju, mogu se samo pretpostaviti finansijski gubici učinjeni majskom poplavom, a one zdravstvene i psihičke posljedice na stanovništvo nisu ni bile mjerljive.

Zaštita od poplava

Kod zaštite od poplava možemo razlikovati *preventivne* i *operativne mjere*. Preventivne mjere su one koje se poduzimaju prije same poplave, a podrazumjevaju: izgradnju nasipa, antierozivne radove na slivovima i duž riječnih tokova, što podrazumijeva i pošumljavanje terena, zatim razbijanje ledenih santi radi oticanja vode i izradu mreže kanala za odvodnjavanje. Međutim, kada poplava nastupi onda se mogu poduzeti samo operativne mjere koje podrazumijevaju: osmatranje vodostaja, obavještanje stanovništva, praćenje čvrstoće nasipa i njihovu dogradnju, planiranje evakuacije stanovništva i njegovo zbrinjavanje.⁷⁹ U bosanskim područjima mjere zaštite od poplava su najčešće bazirane na operativnim mjerama dok se preventivne aktueliziraju tek nakon veće katastrofalne poplave. Plavljenje spomenutih gradova bilo je česta pojava zbog neizgrađenih objekata za zaštitu od poplava,

⁷⁸ ARS-KD, DD 1965, Službeni informator Opštine Doboj – Samo za internu upotrebu članovima komisija. Bilten Skupštine Sreza Doboj – Vanredni broj. Doboj, maj 1965. godine.

⁷⁹ Šimon A. Đarmati, Vladimir R. Jakovljević, Radomir V. Tešić, *Elementarne nepogode i civilna zaštita*, IP Studentski trg, Beograd 1971, 81.

neuvažavanja mišljenja stručnjaka o mjestu i načinu gradnje novih industrijskih i stambenih objekata bez prethodne pripreme građevinskog zemljišta i adekvatne komunalne infrastrukture. Tako je na primjer Olovo u proljeće 1965. poplavilo nekoliko puta, a 13. maja je registriran najveći vodostaj Bioštica i Stupčanice čije vode nije mogla u svoje korito primiti rijeka Krivaja i od Olova je napravljeno akumulacijsko jezero. Na pitanje da li se Olovo može zaštititi od budućih poplava, direktor Republičke komisije za vodoprivredu inženjer Abdulah Huzbašić je odgovorio: „Svojevremeno, kada je Olovo takođe bilo poplavljeno, (...) na jednom sastanku stručnjaka razmatrano je upravo ovo pitanje. Vodna zajednica u Sarajevu napravila je projekat melioracije Bioštica i Stupčanice i dijela rijeke Krivaje. Mi smo već i tada izrazili sumnju u taj plan. Bivša sreska hidrometeorološka sekcija, kao i nadležni državni vodoprivredni organ, pored toga, nije se složila sa predloženim urbanističkim rješenjem izgradnje novog naselja u Olovu uslovljavajući ga prethodnim nasipanjem terena u najmanje za jedan metar u visinu. Međutim, ovaj uslov i sugestije niko nije imao u vidu kada su građene stambene i poslovne višespratnice u novom dijelu Olova koji je upravo najviše stradao za vrijeme posljednje poplave. (...)“⁸⁰ Nakon povlačenja velikog vodenog vala, u Doboju se vrlo brzo sastala vodoprivredna stručna komisija koja je raspravljala o budućim aktivnostima na odbrani od poplava. Iznijeta je konstatacija da za odbranu grada Doboja od poplave rijeke Bosne „nisu do sada izgradjeni nikakvi objekti, već kod nižih vodostaja povišeni obalni tereni i niski grebeni u polju predstavljaju neku prepreku za izlivanje vode u izgradjeni dio grada koji je za oko 1,0 m niži od obalnog terena. Isto tako do sada nema izgradjenih objekata za odbranu od poplava brdskih vodotoka koji se slivaju u

⁸⁰ J. Druker, Poslije dosad najveće poplave Olova • Dolina Olova – prirodna akumulacija! *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6086, Sarajevo, 15. 5. 1965, 4.

grad“.⁸¹ Nova stručna komisija je planirala potrebne radove na odbrani Doboja od poplava. U prvom redu za konačno rješenje problema odbrane od poplave rijeke Bosne kod Doboja „potrebno je odmah prići prikupljanju i obradi meteoroloških i hidroloških elemenata sadašnje poplave i izradi kompletne hidrološke podloge za konačno utvrđivanje trase odbrambenog nasipa i izradu glavnog projekta ovog objekta. Na bazi tako utvrđenog projekta, potrebno je odmah po njegovom usvajanju pristupiti izgradnji odbrambenog nasipa s tim da se radovi obavezno izvode idući nizvodno, jer se na taj način omogućava etapna zaštita područja, i funkcionalnost izgradjene dionice“.⁸² Planovi za rad bili su napravljeni, ali su za tako opsežne radove bila potrebna i velika financijska sredstva, koja su prema prvim procjenama iznosila preko 550 miliona dinara u odnosu na cijene iz 1965. godine. Kada se uzme u obzir da su štete od poplave u maju 1965. samo u Bosni i Hercegovini iznosile preko 18 milijardi dinara, tada su planirani radovi na odbrani od poplava morali pričekati neko bolje vrijeme. S obzirom na činjenicu da su postojali problemi u iznalaženju financijskih sredstava za saniranje učinjene štete iz 1965. nije se moglo odmah sustavno i kvalitetno krenuti u izgradnju svih potrebnih odbrambenih objekata od poplava.

Prema stručnim mišljenjima, u prostornom planiranju morali su se uvesti određeni standardi kao urbanističke mjere zaštite od poplava. „To drugim rečima znači da treba zabraniti podizanje bilo kakvih stambenih i privrednih objekata u prvoj zoni plavljenja, koja je ispod prosečnog godišnjeg vodostaja.“⁸³ Također, stručnjaci su smatrali da poplave kao prirodni fenomen na teritoriji na kojoj su se dogodile „u celini narušavaju životnu sredinu. Svojim posledicama one menjaju geografski lik, a još više čovek menja izgled pejzaža

⁸¹ ARS-KD, DD 1965, Zapisnik vodoprivredne stručne komisije o problematici odbrane od poplave na području grada Doboja. Doboje, 22. 5. 1965.

⁸² Isto.

⁸³ Lj. Gavrilović, *Poplave u SR Srbiji u XX veku*, 86.

sistemom mera koje preuzima da bi se zaštitio od vodene stihije. Reke menjaju svoj izgled – postaju kanalisani, pregrađeni, ujezereni tokovi. Čini nam se da smo ih ukrotili, ali samo na prvi pogled, jer priroda je nepredvidiva i uvek jača od čoveka. Zato poplave treba shvatiti kao stalno prisutan i zajednički problem celog društva. Moramo mu prići obuhvatnije i sa više pažnje“.⁸⁴ Upravo je katastrofalna poplava 1965. u Doboju ubrzala rješavanje problema u vezi s odbranom od poplava. „Tako je u 1966. godini pristupljeno izgradnji odbrambenog nasipa za odbranu od velikih voda rijeke Bosne i laterarnog kanala do jugo-zapadne strane grada na potezu Garnizon-Vila, koji objekti su u završnoj fazi. Međutim, izgradnjom ovih objekata samo je načet problem odbrane od poplave grada Doboja i on je u stvari još više aktuelizirao neophodnost kompletnog rješavanja odbrane grada Doboja od poplave. Ovo time jer je izgradnjom nasipa onemogućeno normalno oticanje brdskih, oborinskih i unutarnjih voda slivnog područja grada, budući da je nasipom stvorena vještačka brana za oticanje ovih voda u vodotok rijeke Bosne. Ovim je grad došao u situaciju da je obezbjedjen od izlivanja rijeke Bosne ali je ugrožen da bude češće plavljen od brdskih i oborinskih voda i fekalnih voda iz kanalizacije. Na ovaj način stvaraju se latentne opasnosti pored češćeg plavljenja i mogućnosti zagadjivanja gradskog područja i dovodjenja u opasnost zdravlja ljudi.“⁸⁵ S obzirom na ovaj veliki problem u gradu, za 1967. godinu planirana je: „(...) izgradnja latentnog kanala II koji bi zahvatio vode slivnog područja potoka Čajre i latentnog kanala III iznad bolnice i starog dijela grada koji bi zahvatio odvodnju brdskih voda sa područja sjeverno-istočnog dijela grada Doboja. Izgradnja ovih kanala je neophodna kako bi se gradsko područje zaštitilo od čestih bujica a istovremeno ove bi se vode odvele gravitacijom van područja naseljenog dijela grada koje se štiti odbrambenim nasipom

⁸⁴ Isto, 120.

⁸⁵ ARS-KD, Fond: DD 1965, Izvještaj o problemima odbrane od poplava i odvodnja brdskih u unutarnjih voda grada Doboja. Doboju, 22. 11. 1966.

i time ove vode ne bi išle na buduću precrpnu stanicu.“⁸⁶ Osim izgradnje tri latentna kanala, bilo je potrebno izgraditi dva kolektora za kanalizacionu vodu, zatim uređaj za prečišćavanje vode ispred precrpne stanice sa pratećim objektima i za sve to izraditi projektnu dokumentaciju. Predračun troškova, uz napomenu da u to nije uračunat problem odbrane trafo-stanice u Usori koja je bila važna za napajanje električnom energijom dijela planiranih objekata, iznosio je 6,730.000 novih dinara.⁸⁷ Kada se sustavno ne riješava izgradnja objekata za odbranu od poplava i ne prati njihovo održavanje tada se javlja *slučaj Doboju*. Izgradnjom nasipa uz rijeku Bosnu napravilo se mnogo više problema unutar samog grada. Nedostatak financijskih sredstava za završavanje nekih ranijih projekata i besplanska gradnja doveli su do velikih problema: „Istina, ovaj problem [odbrane od poplava u Doboju, op.a.] se počeo rešavati prije 10 godina [1956. op. a.] u koju svrhu su izrađeni i idejni projekti koji u uslovima sadašnjih vodnih prilika u gradu (izgrađen novi dio grada i odbrambeni nasip) u mnogome mijenjaju sistem odbrane od poplava.“⁸⁸

Nedostatak financijskih sredstava na različitim razinama vlasti prolongirao je izgradnju svih neophodnih odbrambenih objekata na zaštiti Opštine Doboju od poplava. Većina planiranih radova nakon poplave 1965. ušli su u program otklanjanja tih problema u narednom petogodišnjem periodu, 1970-1975. Čak i prilikom obilnijih kiša su nezavršeni poslovi nanosili materijalnu štetu privredi, komunalnim i drugim djelatnostima i ugrožavali standard i zdravlje ljudi u dobojskoj općini. Za vrijeme petogodišnjeg perioda ponovo je planirano da je u cilju zaštite gradskog područja od

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ ARS-KD, DD 1965, Skupština Opštine Doboju, Informacija o saniranju posljedica od poplave u 1966. godini i neki problemi u vezi sa tim. Doboju, decembar 1966.

brdskih voda i odvodnje unutarnjih, oborinskih i otpadnih voda potrebno „izgraditi dva obodna kanala sa sjeverne strane grada, podići zaštitni pojas oko trafo-stanice i izgraditi kolektor od Usore do precrpne stanice za odvodnju unutarnjih, oborinskih i otpadnih voda. Potrebna sredstva za izvodjenje ovih objekata cijene se oko 6,200.000 dinara, a treba da ih obezbijedi Republički i Opštinski fond voda i Komunalno preduzeće za vodovod i kanalizaciju“.⁸⁹ Tako su se izgradnjom nasipa na rijeci Bosni otvorile potrebe za izgradnjom dodatnih objekata za odbranu od poplava, kako u samom gradu, tako i u širem dijelu dobojske općine, osobito na odbrani poljoprivrednih zemljišta. Programom je bila predviđena regulacija desetak korita manjih rijeka i većih potoka, zatim prokopavanje osam propusta ispod puteva i željezničkih pruga, zatim desetak odvodnih kanala te melioracija šest najugroženijih polja, za šta je bilo potrebno milion dinara, od kojih bi se 80 % odnosilo na sredstva Opštinskog fonda voda i 20 % na sredstva građana mjesnih zajednica određenih područja gdje bi se izvodili radovi.⁹⁰ Republički fond voda (sa 30 %) i Opštinski fond voda (70 %) planirali su sredstvima u okviru milion dinara sanirati oštećenja na objektima osiguranja korita rijeka Bosne i Usore, zatim saniranje erozivnih terena pošumljavanjem za koje je bilo potrebno oko 200.000 dinara, ali izdvojiti i dodatnih 300.000 za službe koje će održavati objekte.⁹¹ Međutim, ostvarivanje svih tih planova ometale su ozbiljne administrativne prepreke utvrđene zakonom o organizaciji vodoprivrednih preduzeća. To se posebno nepovoljno odrazilo na primjeru dobojske općine. „I pored toga, što je u vodoprivredi izvršena reorganizacija i osnovano 7 vodoprivrednih preduzeća, ipak za jedinstveno rješavanje vodoprivrednih problema na opštini postoji

⁸⁹ ARS-KD, DD 1965, Privredno i Opštinsko vijeće Skupštine opštine Doboj: Program izgradnje objekata za zaštitu od poplave na području Opštine Doboj za period od 1970 do 1975. godine. Doboj, januar 1970, 4.

⁹⁰ Isto, 5.

⁹¹ Isto.

jedna zakonska smetnja. Naime, područje opštine pokriveno je sa 4 vodoprivredna preduzeća i to: Vodoprivredno preduzeće 'Bosna-Drina' Sarajevo drži sliv rijeke Usore i Bosne do ušća u rijeku Spreču; Vodoprivredno preduzeće Tuzla drži sliv rijeke Spreče do ulivanja u rijeku Bosnu; Vodoprivredno preduzeće Orašje drži desnu obalu rijeke Bosne od ušća rijeke Spreče nizvodno; Vodoprivredno preduzeće 'Posavina' Odžak drži lijevu obalu rijeke Bosne nizvodno. Da bi anomalija bila veća, jedino Vodoprivredno preduzeće 'Bosna-Drina' ima svoj pogon u Doboju i ako isto drži svega 7 % područja Opštine Doboju.⁹² S obzirom na takvu rascjepkanost, uslijedio je prijedlog da se izvrši integracija ovih radnih organizacija zbog efikasnijeg rada na planiranim zadacima. Također, ukazano je na još jedan problem: „(...) postoji zakonski propust kod davanja vodoprivredne saglasnosti. Naime, republički organ za vodoprivredu daje vodoprivrednu saglasnost na sve veće objekte bez prethodnog upoznavanja opštinskog organa, pa se pojavljuju problemi (...)“.⁹³ Uz sve nepovoljne administrativne poteškoće poseban problem za rješavanje cjelokupne problematike iz vodoprivrede „predstavlja obezbjeđenje sigurnih izvora finansiranja. Ovo je bilo do 24. juna 1969. godine riješeno na taj način, što su opštinske skupštine na osnovu člana 33. republičkog Zakona o vodama, donosile odluke o naplati takse za eksploataciju šljunka i pijeska iz vodotoka. Međutim, ova zakonska ovlaštenja su ukinuta“.⁹⁴ U predloženom petogodišnjem programu zaštite od poplava naznačeni su problemi imovinsko-pravnih odnosa, nepostojanje inspekcijuskog nadzora, a na poseban način obimni administrativni poslovi usklađivanja s glavnim programom preko Opštinskog fonda voda, mjesnih zajednica, vodoprivrednih preduzeća i drugih institucija koje su bile obavezne donijeti svoje programe za sprovođenje planiranih mjera.

⁹² Isto, 9.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto.

Predloženim programom (1970-1975) dobojska općina iskazala je potrebu za velikim finansijskim sredstvima za zaštitu od poplava, i to kao samo jedna među ostalim u Bosni i Hercegovini, koje su također bile izložene sličnim problemima. A kako privredna reforma iz 1965. godine nije polučila očekivane pozitivne rezultate u ekonomiji, tako su veliki planovi investiranja u zaštitu od poplava bili reducirani, što se odrazilo na materijalne štete učinjene poplavama koje su uslijedile u kasnijim godinama. Mada je priroda nepredvidiva u svom djelovanju, velike štete društvenoj zajednici napravio je i sam čovjek svojim nestručnim i sebičnim interveniranjem u životnoj sredini. Takvih primjera je mnogo u cijeloj Bosni i Hercegovini, a u ovom radu bit će naznačeni samo neki od njih u dobojskoj općini, kao ilustracija takvog ponašanja.

Za sve veće štete prilikom poplava stručnjaci su pripisivali uzrok intenzivnoj gradnji na područjima koja su bila na području redovitih izlivanja rijeka, pa tako za Doboj se konstatira: „Pored naslijeđene zaostalosti i nerazvijenosti ove privredne grane [vodoprivrede, op. a.], poslijeratnom intenzivnom izgradnjom mnogi problemi su se uvećali, a pojavili su se i novi. Sve to, bez obzira na uzrok, sada traži hitno preuzimanje mjera u interesu daljnjeg privrednog razvoja i bezbjednosti stanovništva.“⁹⁵ Dalje, intenzivna gradnja bez prateće komunalne infrastrukture dovela je do još većih problema: „Poseban problem vodoprivrede naše opštine [Doboja, op. a.] predstavlja prekomjerno zagađivanje vode uopšte, a naročito u nekim vodotocima na kojima su locirana veća naselja i izgradjen najveći dio industrije. Povećanje zagađenosti voda otežava upotrebu vode za industrijske i poljoprivredne svrhe i za piće, čime se nanose štete privredi i ugrožava zdravlje ljudi. Na izgradnji uređjaja za prečišćavanje otpadnih voda iz industrije i gradske kanalizacije dosada je jako malo uradjeno. Ništa bolje stanje nije ni u pogledu

⁹⁵ ARS-KD, DD 1965, Obrazloženje Programa izgradnje objekata za zaštitu od poplave na području Opštine Doboj za period od 1970. do 1975. godine, 1.

priprema za izgradnju tih uređaja“.⁹⁶ Da je ekološka svijest bila na izuzetno niskoj razini svjedoči izvod iz diskusije na sjednici najvišeg tijela Socijalističkog saveza: „Za ovo pitanje [zaštite od poplava, op.a.] je vezano i pitanje zagađivanja rijeka. Postoje propisi, ali niko ih ne poštuje. To najbolje znaju ribolovci. Recimo, oko celuloze [misli se na Fabriku celuloze u Banja Luci, op.a.] bilo je priče i natezanja i onda karikiramo jedni druge: hoće ljudi fabriku, a neće da im se dimi, hoće fabriku, a neće da im se zagađuje voda itd. To je jedna politika koja neće da sagledava te stvari kompleksno. Možda nemam u potpunosti pravo, ali postoje štabovi, postoje nekakvi organi, koji bi trebalo o tome malo više da vode računa.“⁹⁷ Ovo je samo jedan od primjera isforsirane industrijalizacije u Bosni i Hercegovini, u kojoj su se gradili industrijski objekti bez unaprijed urađenih projekata o zaštiti okoliša – što je, između ostalog, karakteristika svih siromašnih poslijeratnih društava.

Nestručno izvođenje radova je na poseban način utjecalo na dodatne materijalne štete. „Korito vodotoka Hasanbegovače je još za vrijeme postojanja uzane pruge pregradjeno, u cilju zaštite bivše željezničke stanice Rudanka. Voda ovog korita je pod uglom od 90 stepeni skrenuta manjim kanalom duž nasipa u korito vodotoka Popovac, odakle samo deseti dio prolazi kroz uzani propust na putu I reda, a 90 % vode se kroz odgradjeni nasip razlijeva po okolnom zemljištu gdje pravi veliku štetu.“⁹⁸ Mada se spomenutim Programom traže značajna sredstva za izgradnju brojnih propusta i sljedeći primjer pokazuje koliko su nestručno urađeni raniji radovi:

⁹⁶ Isto, 2.

⁹⁷ Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABH), Fond: Socijalistički savez radnog naroda Bosne i Hercegovine (dalje: SSRN BiH), Ivršni odbor Glavnog odbora SSRN BiH (dalje: IO GO SSRNBiH) – nesređena građa (od 15. maja - juni), 03/III, Dokument (dalje: D) br. 5, Stenografske bilješke sa sjednice Izvršnog odbora Glavnog odbora SSRN BiH, održane 20. maja 1965. godine, 10.

⁹⁸ ARS-KD, DD 1965, Obrazloženje Programa izgradnje objekata za zaštitu od poplava na području Opštine Doboj za period od 1970. do 1975. godine, 3-4.

„Drugi veliki problem na ovom području je nerugulisano korito vodotoka Popovca. Korito ovog vodotoka je pregradjeno u propustu na putu I reda. Za vrijeme izgradnje velikog propusta otvora 3,60 metara u njegovoj unutrašnjosti ostavljen je stari propust, a u ovaj su ugrađene betonske grede i propusna moć propusta je smanjena od 3,60 na 1,5 metar. Voda korita vodotoka Popovac u koji se ulijeva i voda Hasanbegovače, ne mogu da protiču ispod stiješnjelog propusta na putu I reda, nego se vraćaju i kroz odgradjen nasip plave okolno zemljište, stvarajući veliko vještačko jezero.“⁹⁹ Osim nestručnog izvođenja radova, u Dobojskoj općini bilo je i mnogo ljudskog nemara, kako se vidi iz sljedećih primjera: „Ovo korito nije čišćeno posljednjih 30 godina“; „(...) mjestimično su izgradjeni betonski jarkovi, ali iznad nivoa okolnog zemljišta i ne mogu da prime vodu sa okolnih parcela, nego je odbijaju i doprinose plavljenju okolnog zemljišta“; „Kanal je zarastao i nije odavno čišćen, pa voda kroz njega teče vrlo sporo“; (...) Ovaj kanal je na nekoliko mjesta presječen seoskim putevima, a na nekim mjestima nisu postavljene propusne cijevi odgovarajućeg profila (...).“¹⁰⁰ Da nije bilo koordinacije između privrednih subjekata, pokazuje sljedeći primjer: „Najveću štetu u ovom polju [Matuzići, op. a.] pričinjava neregulisano korito vodotoka Kraševo, čiji se gornji tok nalazi na području Opštine Tešanj i umjesto da se najkraćim i najprirodnijim pravcem u dužini od 300 metara sprovede u rijeku Usoru, njega je GP 'Bosnaputevi' Sarajevo za vrijeme izgradnje svog pogona usmjerilo u pravcu sela Matuzića, gdje prolazi sredinom polja u dužini od 5 km i plavi okolno zemljište. (...) voda plavi 100 ha najplodnije zemlje i pričinjava godišnju štetu od 450.000 dinara.“¹⁰¹ Pored svega toga, brojni su bili primjeri neriješenih imovinskih odnosa: neplanska eksploatacija šljunka i pijeska iz rijeka;

⁹⁹ Isto, 4.

¹⁰⁰ Isto, 5.

¹⁰¹ Isto.

zatrpanje vodotoka do šljunkara; propusti neadekvatnih profila cijevi bez odvodnih kanala do većih vodotoka; uvjetovanje vlasnika zemljišta za novčanom nadoknadom za dopuštenje mjesnoj zajednici čišćenje zatrpanih prirodnih vodotoka i kanala; privatno izgrađene barijere oko posjeda zaoravanjem zemljišta; nebriga za pošumljavanje erozivnih površina na kojima je učinjena neplanska sječa; neuvažavanje pojave stvaranja većeg broja rukavaca rijeke Bosne; urušavanje obale rijeke Bosne, potkopavanje cesta i mnogo drugih primjera nemarnog odnosa prema prirodnoj sredini. Takvo djelovanje dovelo je do čestih poplava i pratećih materijalnih šteta koje su bile mnogo veće od novca i truda koji je bio potreban za sustavnu odbranu od poplava. Međutim, neznanje, parcijalna rješenja, ljudska pohlepa, uskogrudost u promatranju problema, nezakonite radnje prilikom izvođenja radova, pogodovanje pojedincima mijenjanjem prostornih planova i slično, učinili su neučinkovitim sve pokušaje rješavanja problema u zaštiti od poplava. Velike štete od poplava bile su posljedica neizgrađene svijesti jednog siromašnog društva koje je od prirode nekontrolirano uzimalo sve što mu je bilo potrebno bez poštivanja prirodnih zakona, a sve pod geslom industrijalizacije, urbanizacije i modernizacije bez uvažavanja stručnih mišljenja. Štete od poplava su svaki sljedeći put bile sve veće, pisani programi za zaštitu bili su sve opširniji na svim razinama vlasti, a traženje sve većih financijskih sredstava za te namjene dolazilo je u vrijeme pomanjkanja investicija, tako da je izostala sustavno urađena zaštita od poplava ne samo u Doboju već i u mnogim drugim krajevima Bosne i Hercegovine.

Zaključak

Velika poplava u maju 1965. godine zahvatila je 21 općinu i tri sreza u Bosni i Hercegovini, ostavljajući katastrofalne posljedice na naselja, stanovništvo, poljoprivredu, industriju, saobraćaj, produktivnost rada, odnosno na život lokalnih zajednica i društva

uopće. Materijalna šteta je bila procijenjena na oko 18 milijardi dinara. Kada se tome dodaju goleme štete učinjene poplavama u SR Srbiji, tada se može sagledati visina izdvojenih financijskih sredstava potrebnih za saniranje šteta od strane svih razina vlasti u jugoslavenskom društvu. Godinu dana ranije, velike poplave su pogodile Sloveniju i Hrvatsku, a na poseban način grad Zagreb, tako da državni organi vlasti nisu bili u mogućnosti potpuno sanirati prethodne poplave, a već su pristigle nove. Prema tome, saniranje šteta od poplava i poduzimanje najosnovnijih mjera odbrane i zaštite bilo je stalni financijski trošak za općinske, republičke i savezne budžete i fondove.

Samo na primjeru Doboja je vidljivo kako je voda „u poplavljenom području na srezu djelimično i u cjelosti oštetila 54 seoska naselja, (...) bilo je poplavljeno stambenih zgrada 3.954, oštećenih stambenih zgrada 1.886, zgrada potpuno onesposobljenih za dalje stanovanje 355 od čega u samo u Doboju otpada oko 300 zgrada, porušenih zgrada 27, poplavljenih javnih objekata 36. (...)“.¹⁰² Pored stambenih objekata „voda je oštetila 8 škola od kojih 6 u Doboju /dvije školske zgrade potpuno onesposobljene za dalju nastavu/ (...).“¹⁰³ Osim toga, uslijed nereguliranja komunalne infrastrukture u starom dijelu grada i izgradnjom novih dijelova, kanalizaciona mreža bila je većim dijelom vezana za evakuaciju brdskih i bujičnih potoka što je opterećivalo oticanje vode i došlo je do izlivanja u samoj gradskoj jezgri. Uz ovaj problem, kao posljedica jakog pritiska vode dolazilo je do pucanja vodovodnih cijevi i zagađenja vode za piće. Problem s pitkom vodom osobito se javio na selima gdje je mogućnost zagađenja vode u bunarima bila još veća. Ovaj problem sa vodom za piće pratila je pojava raznih zaraznih bolesti i epidemija što je podrazumijevalo potrebu

¹⁰² ABH, SSRN BiH, IO GO SSRN BiH – nesređena građa, 03/III, D: br. 5, Stenografske bilješke sa sjednice Izvršnog odbora Glavnog odbora SSRN BiH, održane 20. maja 1965. godine, 2.

¹⁰³ Isto, 4.

vakcinacije velikog broja ljudi, a time i dodatne troškove. Osim komunalne infrastrukture, bile su oštećene električna i telefonska mreža.

Katastrofalna poplava u Doboju nije odnijela ni jedan život, što je bila sretna okolnost, zahvaljujući pravovremenoj evakuaciji stanovništva. „Posljedice ovih razaranja su veoma velike, a najbolje se može vidjeti iz podatka da je na poplavljenom području živjelo 24.000 stanovnika od kojih je u toku priprema za odbranu od poplave i u samoj poplavi evakuisano preko 9.500. Preko 300 porodica uglavnom u Doboju sa više od 1.200 ukućana ostalo je bez krova nad glavom, najnužnijih stvari i bez ikakvih sredstava za život“.¹⁰⁴ Dezinfekcija terena, dovoženje pitke vode i vakcinacija stanovništva spriječila je epidemije ljudi i stoke koje je moglo ugroziti „(...) oko 500 različitih vrsta virusa (...) tifusa (*Salmonella typhi*) i paratifusa (*Salmonella paratyphi*), ali i drugih zaraza kao što su kolera, infektivna žutica, poliomijelitis itd“.¹⁰⁵

Osim na naselja i stanovništvo, poplave ostavljaju izuzetno velike posljedice na poljoprivredu, kako na zemljoradnju tako i na stočarstvo. Izlivanje vode odnosi gornji plodni sloj zemljišta, onemogućuje normalnu vegetaciju, dovodi do truljenja usjeva, zatrpava ih blatom, zagađuje biljke prljavom vodom itd. Čak i pripremljeno zemljište za sjetvu zahtijevalo je ponovnu pripremu zbog štetnih posljedica poplave. Na primjeru Doboja je zabilježeno: „Poplavom je bilo zahvaćeno oko 23.000 ha poljoprivrednog zemljišta od čega na zasijane površine jesenjim i proljetnim kulturama otpada 8.065 ha, pripremljene i obradjene površine za proljetnu sjetvu 5.230 ha i neobradjene zemljišne površine oko 10.000. Pošto je bujica brzine od 3 m u sekundi odnosila sloj u priobalnom dijelu, oštećen je i do 30 cm dubine najplodniji oranični sloj na oko 2.300 ha zemljišnih površina čije će privodjenje kulturi

¹⁰⁴ Isto, 2-3.

¹⁰⁵ Lj. Gavrilović, *Poplave u SR Srbiji u XX veku*, 73.

zahtijevati duže vrijeme i znatnija materijalna ulaganja“.¹⁰⁶ Također, ogromne štete nanose se i stočarstvu, plemenitoj divljači i pticama. Voda odnosi perad, sitnu, pa i krupnu stoku, uništava sijeno, stočnu hranu i degradira pašnjake. Na poseban način bujične vode nanose štetu šumskoj flori, a time i plemenitoj divljači i njihovim staništima, kao i pticama koje se gnijezde u blizini rijeka.

Poplava u Doboju i drugim mjestima nanijela je veliku štetu industriji, na 65 privrednih objekata.¹⁰⁷ Zbog izgradnje industrijskih objekata na vodoplavnim terenima, poplava je uništila zgrade preduzeća, postrojenja, pripremljene sirovine, skladišta gotovih proizvoda, kao i poslovne objekte.

Posebno veliku štetu poplava je nanijela cestovnom i željezničkom saobraćaju „(...) na oko 55 km, porušenih 15 mostova i 2 km željezničkih nasipa“.¹⁰⁸ Osim oštećenja cesta, potonuća kolovoza ili nanošenja blata na njih bio je onemogućen prijevoz ljudi i roba, čime se stvarao dodatni gubitak. U sektoru željezničkog saobraćaja voda je odnijela na pojedinim dijelovima željezničke kolosijeke, šljunkovite nasipe na kojima su postavljeni pragovi i šine, na dijelovima pruge je nanijela blato i razni materijal, a bilo je potrebno popraviti i mostove koje je voda oštetila ili odnijela. Pored toga, obustava saobraćaja dodatno je uknjižila velike gubitke Željezničkom transportnom preduzeću.

Sve nabrojane štete ubrajaju se u direktne posljedice poplava. Međutim, one indirekne sagledavaju su u kasnijem vremenskom periodu u pogledu smanjenja produktivnosti rada i ostvarivanja društvenog dohotka. Među prvim indirektnim posljedicama su prekid proizvodnje i neispunjavanje obaveza čime se umanjuju

¹⁰⁶ ABH, SSRN BiH, 33, IO GO SSRN BiH – nesređena građa, 03/III, D: br. 5, Stenografske bilješke sa sjednice Izvršnog odbora Glavnog odbora SSRN, održane 20. maja 1965. godine, 2.

¹⁰⁷ Isto, 3.

¹⁰⁸ Isto, 2.

ukupni rezultati rada i pripadajućeg dohotka. Dalje, gubitak sredstava za rad zahtijeva neplanirane investicije, a onim oštećenim se skraćuje vrijeme trajanja i poskupljuje održavanje. Na produktivnost rada na poseban način utiču ljudi koji na svom radnom mjestu ne mogu pružiti punoću radne sposobnosti. Osim psihičkih problema u vidu stresa i nervoze, zabilježena su brojna odsustvovanja s posla zbog zdravstvenih razloga (iscrpljenost, prehlade, infekcije i slično), ali i zbog zbrinjavanja porodice. Dugoročno, poremećaji ritma proizvodnje se odražavaju na ukupan nacionalni dohodak, a između ostalog, „(...) – vodena stihija je pogodila veliki broj poreskih obveznika što će dovesti do znatnijih smanjenja doprinosa iz poljoprivrede i otpisa dijela poreza za ovu godinu. Isto tako usljed prekida u radu i otežanih uslova radnih organizacija i štete koju su pretrpjele, biće otežana naplata doprinosa iz ličnih dohodaka, poreza na promet robe na malo i drugih vidova doprinosa i poreza iz kojih se alimentariju opštinski budžeti. (...)“.¹⁰⁹ Prema procjenama finansijskih stručnjaka, nadoknade direktnih i indirektnih šteta kod svake nove poplave prevazilazile su potrebna finansijska sredstva za ulaganje u zaštitu od poplava.

Izdvajanje finansijskih sredstava za saniranje šteta od katastrofalnih poplava u Bosni i Hercegovini i Srbiji 1965. godine došlo je u vrijeme kada je državno i partijsko rukovodstvo planiralo budući ekonomski razvoj uvođenjem ambiciozne privredne reforme, praćene značajnom političkom turbulencijom u jugoslavenskom društvu. U vremenu punog zamaha da se pomogne ljudima nastradalim od poplave Bosnu i Hercegovinu je 7. juna 1965. zadesila nova nesreća – u rudniku Kakanj, u jami „Orasi“, gdje je od eksplozije metana poginulo 126 rudara i napravljena ogromna materijalna šteta.¹¹⁰ Uz poplave, često su se u bosansko-

¹⁰⁹ Isto, 6.

¹¹⁰ Joža Druker, Katastrofa u rudniku Kakanj • U teškoj nesreći izazvanoj eksplozijom metana u jami „Orasi“ izgubilo živote preko stotinu rudara • Vijest o ovom tragičnom udesu bolno je odjeknula širom Jugoslavije – Proglašena

hercegovačkim rudnicima dešavale nesreće s manjim ili većim brojem poginulih i ozlijeđenih, o čemu historičari trebaju pisati u nekim novim istraživačkim projektima da bi se objasnile posljedice nedovoljnog investiranja kako u rudnike tako i u zaštitu od poplava, čime su se društvu nanosili nesavladivi financijski gubici.

Da prirodne nepogode i nesreće u 20. stoljeću trebaju biti teme istraživanja govore podaci da su se iste ili slične katastrofe u bosanskohercegovačkom društvu nastavile događati i u 21. stoljeću. Na poseban način je potrebno ukazati na ljudski faktor koji svojom nebrigom, nestručnim radom i nedovoljnim ulaganjima uništava prirodnu sredinu u kojoj živi, odnosno pokazati na kojem se stupnju nalazi bosanskohercegovačko društvo prema ekološkoj svijesti o zaštiti prirode, uopće. Ako samo pogledamo obalu rijeke Bosne kod Doboja s koje nije očišćeno smeće poslije poplave iz 2014. do danas ili je dodatno deponirano – tada bismo rekli da je i danas svijest o potrebi očuvanja životne okoline na izuzetno niskoj razini.

dvodnevna žalost u Bosni i Hercegovini – U Kaknju zastave na pola koplja, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6110, Sarajevo, 8. 6. 1965, 1. i 4.; Joža Druker i Zoran Ristić, Poslije velike rudarske tragedije u jami „Orasi“ • Kakanj bolno preživljava gubitak voljenih drugova • Do juče u 18 časova pronađena tijela 124 poginula rudara • Sahrana posmrtnih ostataka nastradalih rudara obaviće se danas • U bolnici preminuo jedan teže povrijeđeni rudar • Komemorativnoj sjednici prisustvovao i predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Petar Stambolić; Saučešće predsjednika Tita; Ljudska solidarnost; Najveće blago koje smo izgubili u ovoj tragediji jesu ljudski životi; Saučešće republičkih rukovodstava; Bolna tišina rudarskog grada, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6111, Sarajevo, 9. 6. 1965, 1. i 3.; Joža Druker, Sahranjeno 126 kakanjskih rudara • Posljednja prozivka prve smjene iz jame „Orasi“ • Uz najviše počasti sa tragično preminulim rudarima oprostilo se 30.000 građana Kaknja i okolnih mjesta. (...) Dirljiv oproštaj u Kaknju • Sjećati se samo – bilo bi malo ... , *Ooslobođenje*, god. XXII, br. 10.6.1965, 1, 3. i 4.; Milan Andrić, Poslije tragedije u rudniku Kakanj • Život se postepeno normalizuje • Izuzev jame „Orasi“ u svim rudničkim pogonima normalno se radi • Još nisu nađena tijela dvojice rudara za koje se vjeruje da su nastradali; Pomoć sarajevskih kolektiva porodicama nastradalih, *Oslobođenje*, god. XXII, br. 6113, Sarajevo, 11. 6. 1965, 1. i 4.

Velike poplave u Doboju i Olovu 1965.

Prilozi: Fotografije iz Doboja u vrijeme poplave 1965. godine

ARS-KD, Fond: DD 1965. Inv. Br. 136/1-II

ARS-KD, Fond: DD 1965, Inv. br. 155/1-II

ARS-KD, Fond: DD 1965, Inv. br. 82/1-II

ARS-KD, Fond: DD 1965, Inv. br. 41/1-II

Velike poplave u Doboju i Olovu 1965.

ARS-KD, Fond. DD 1965, Inv. br. 52/1-II

ARS-KD, Fond: DD 1965, Inv. br.103/1-II

ARS-KD, Fond: DD 1965, 105/1-II

ARS-KD, Fond: DD 1965, Inv. br. 125/1- II

BIG FLOODS IN DOBOJ AND OLOVO – AN EXAMPLE FROM MAY 1965

Summary

The big flood in May 1965 affected 21 municipalities and three districts in Bosnia and Herzegovina, leaving disastrous effects on settlements, population, agriculture, industry, transport, labor productivity as well as life in local communities and society in general. Property damage was estimated at around 18 billion dinars. The disastrous flooding was the result of inadequate protection from spills rivers, their tributaries and torrential waters, unplanned construction of residential and industrial buildings on floodplainsoil areas without adequate utility infrastructure, improper execution of

works to the protective structures and of a special way of ignoring the opinions of experts before carrying out any work. The lack of knowledge about the need to build facilities for flood protection and environmental protection resulted in the fact that each subsequent flooding to the late 20th and early 21st century produced even bigger damage, mainly in the same areas in Bosnia and Herzegovina.

UDK 94

ISSN 2303-7539

**DRUŠTVO HISTORIČARA TUZLANSKOG KANTONA
ODSJEK ZA HISTORIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U TUZLI**

HISTORIJSKA MISAO HISTORICAL THOUGHT

3

HISTORIJSKA MISAO, GOD. III, BR. 3, 1-470, TUZLA, 2017.